

**Soubor doporučení
pro vysokoškolské
knihovny**

**Jak
podpořit
blended
learning**

Jak doporučení vznikla a co přinášejí

Představení tematických oblastí.....	3
Komu jsou doporučení určena a jak s nimi pracovat.....	5
Kdo za doporučeními stojí.....	6

Oblast 1 | Knihovník

Kapitola 1 Kompetence knihovníků.....	7
Kapitola 2 Lidé a změny: doporučení pro manažery.....	8

Oblast 2 | Vzdělávání

Kapitola 3 Podoba blended learningu v knihovnách.....	11
Kapitola 4 Trendy ve vzdělávání ve vztahu k blended learningu.....	11
Kapitola 5 Výhody blended learningu a jak je podpořit.....	13
Kapitola 6 Nevýhody blended learningu a jak je minimalizovat.....	15
Kapitola 7 Využití technologií ve výuce.....	16
Kapitola 8 Online konzultace.....	17

Oblast 3 | Elektronické informační zdroje a online nástroje

Kapitola 9 Akvizice e-zdrojů.....	19
Kapitola 10 Akvizice e-knih.....	20
Kapitola 11 Elektronické nástroje pro podporu blended learningu.....	22
Podkapitola 11.1 Představení vybraných nástrojů.....	22
Podkapitola 11.2 Databáze vzdělávacích kurzů MOOC.....	24
Kapitola 12 Propagace e-zdrojů.....	26
Podkapitola 12.1 Možnosti propagace.....	26
Podkapitola 12.2 Propagace na akcích knihovny.....	28
Podkapitola 12.3 Propagace na internetu.....	28
Kapitola 13 Zpětná vazba od uživatelů.....	30
Podkapitola 13.1 Příklady výzkumných otázek a vhodných metod.....	32
Kapitola 14 Digitální knihovny a repozitáře.....	33
Kapitola 15 Možnosti vzdáleného přístupu.....	36
Kapitola 16 Digitalizace studijní literatury.....	37

Oblast 4 | Prostory a jejich vybavení

Kapitola 17 Prostory knihoven.....	40
Podkapitola 17.1 Prostory pro společnou práci.....	40
Podkapitola 17.2 Prostory pro výuku.....	42
Kapitola 18 Vybavení studoven.....	42
Podkapitola 18.1 Interaktivní flipy.....	42
Podkapitola 18.2 Externí monitory.....	43

Oblast 5 | Půjčování předmětů

Kapitola 19 Půjčování sluchátek.....	45
Kapitola 20 Půjčování notebooků a tabletů.....	45
Kapitola 21 Library of Things.....	46

Oblast 6 | Wellbeing a knihovna jako zprostředkovatel informací

Kapitola 22 Co je to wellbeing.....	50
Kapitola 23 Doporučené zdroje a kontakty.....	51
Kapitola 24 Ochranné pomůcky na potlačení hluku.....	53
Podkapitola 24.1 Špunty do uší.....	53

Závěrem

Závěrem.....	55
Použité zkratky.....	56

Doporučení jsou výstupem projektu realizovaného v roce 2022, jehož hlavním tématem byla podpora blended learningu ze strany vysokoškolských knihoven. Mění se prostředí vysokých škol, vysokoškolské výuky a způsobu studia má vliv také na fungování knihoven jakožto nedílných součástí vysokých škol.

Pojem **blended learning** (nebo **blended výuka**) v rámci projektu a pro účely tohoto dokumentu chápeme jako kombinaci fyzické a online výuky a zapojení technologií do vzdělávání. S důležitým dodatkem, že jde vždy o kombinaci unikátní, odpovídající charakteru a podmínkám daného kurzu, oboru, fakulty či celé vysoké školy. Stejně tak to platí o formě a míře podpory, kterou blended learningu může poskytnout knihovna. Tato podpora musí vždy vycházet z potřeb a požadavků studentů a vyučujících, které se budou lišit v závislosti na mnoha okolnostech, zejména vyučovaných oborech.

Vyučující i studenti se v rámci svého působení na vysoké škole stále častěji vyskytují v online prostředí, ať už společně či samostatně. Jakým způsobem do tohoto prostředí promítnout tradiční i nově se objevující služby knihoven? Jak zajistit co nejlepší přístup ke knihovním fondům všeho typu? Jak přenést do online prostoru vzdělávací aktivity, které vysokoškolské knihovny již mnoho let nabízejí? Na tyto otázky jsme hledali odpovědi spolu s knihovnicí z 21 vysokých škol v České republice. Ptali jsme se také studentů a akademických pracovníků na jejich názory a potřeby. Dotazování proběhlo především formou několika focus groups, s jejichž výsledky v textu pracujeme. Zaměřili jsme se také na zkušenosti ze zahraničních vysokoškolských knihoven, jejichž dobrou praxí bychom se rádi inspirovali.

Jazyková poznámka: Ve většině případů je v textu použit pouze maskuliní tvar slov v rodově neutrálním významu. Označení „uživatelé“ tak zahrnuje uživatele i uživatelky, „knihovníci“ knihovnicí i knihovnice, „studenti“ studenty i studentky atd., což v souladu s běžnými jazykovými zvyklostmi není vždy výslovně uvedeno.

Představení tematických oblastí

Na základě rešerší, diskusí a workshopů jsme vybrali tematické oblasti, které nám připadají důležité, inovativní, zajímavé a zároveň mají potenciál pro zařazení do každodenní praxe knihoven. Nejedná se však o vyčerpávající přehled všech témat, která se týkají problematiky podpory blended learningu.

Doporučení jsme rozdělili do šesti tematických oblastí.

Knihovník: Základem každé kvalitní služby je pracovník knihovny s dostatečnými kompetencemi a motivací pro její poskytování. Zjistíme, jaké nároky klade na knihovníky kombinace online a offline prostředí pro výuku a studium, jaké by měly být jejich kompetence a na co je potřeba myslet v souvislosti s rozvojem týmu.

Vzdělávání: Vzdělávací aktivity se staly pevnou součástí portfolia služeb knihoven. Zaměříme se na to, jak se proměňuje situace s nástupem online prvků do výuky i učení, jak naplno využít výhody blended learningu, a naopak minimalizovat jeho nevýhody.

Elektronické informační zdroje a online nástroje: Zajištění potřebných informačních zdrojů pro výuku a studium je jednou z klíčových rolí vysokoškolských knihoven. Třetí oblast se proto věnuje specifikům akvizice elektronických informačních zdrojů a jejich co nejúčinnější propagaci, tematické digitalizace studijní literatury, digitálním knihovnám a repozitářům. Zahrnuty jsou nástroje, které pomáhají uživatelům pracovat s informačními zdroji s maximální efektivitou.

Prostory a jejich vybavení: Sice stále častěji hovoříme o přesunu některých služeb knihovny do online prostředí, ale přesto pojetí vysokoškolské knihovny jakožto prostoru zůstává relevantní. Zaměříme se na prostory pro výuku, studium a společnou práci a jejich vybavení.

Půjčování předmětů: Vyšší míra zapojení technologií do vzdělávání, potřeba připojovat se k online výuce a spolupracovat vzdáleně na projektech, to vše klade nároky na vybavení studentů a mění jejich požadavky na půjčování technických zařízení. Blíže se věnujeme sluchátkům, notebookům a tabletům a tomu, jak je zařadit do fondu knihovny, s čímž souvisí také koncept Library of Things (knihovny věcí).

Wellbeing a knihovna jako zprostředkovatel informací: Nejen univerzitní prostředí může působit jako zdroj stresu. Přepínání mezi online a offline prostředím, velké množství informací, vysoká míra napojení na informační technologie, to vše je součástí života studentů a zaměstnanců vysokých škol. Uvádíme, jakým způsobem mohou knihovny přispět ke zmírnění negativních dopadů výše uvedených faktorů.

Každé téma je zpracováno tak, abyste se o něm dozvěděli základní informace, zahrnuty jsou také příklady z praxe a přehled rozšiřujících zdrojů. Nejde o detailní popis, předkládaný text má podnítit k zamyšlení a dohledání dalších informací.

Komu jsou doporučení určena a jak s nimi pracovat

Doporučení jsou určena všem, kteří se zajímají o knihovny na vysokých školách, jejich proměny a trendy. Pro knihovníky samotné i management knihoven. Věříme, že inspirativní mohou být také pro zástupce vedení vysokých škol či jejich součástí. Příprava strategických dokumentů zaměřených na rozvoj vzdělávacího prostředí vysokých škol, do kterého knihovna patří, by s tímto dokumentem mohla být snazší.

Nechápejte uvedená doporučení jako nákupní seznam položek, které musíte do své knihovny pořídit. Jde spíše o paletu, z níž si můžete vybírat to, co nejlépe odpovídá prostředí vaší vysoké školy, specifikům vaší knihovny a potřebám vašich uživatelů. Jiné služby se hodí pro menší fakultní knihovnu uměleckého zaměření, jiné pro velkou centrální knihovnu na technicky zaměřené vysoké škole.

Je třeba myslet také na fakt, že zavádění nových služeb klade nároky na kompetence knihovníků, kteří je poskytují. Management knihovny musí zajistit, že knihovníci jsou na poskytování nové služby připraveni a chápou její smysl. V ideálním případě by měli mít možnost se na jejím návrhu sami podílet.

Přejeme vám příjemné a inspirativní čtení.

Hana Landová a Markéta Bočková

Kdo za doporučeními stojí

Na projektu se podíleli knihovnice a knihovníci z 21 zapojených vysokých škol. V textu jsou jednotlivé vysoké školy ve většině případů označovány uvedenou zkratkou.

Akademie múzických umění v Praze (AMU)
Česká zemědělská univerzita v Praze (ČZU)
České vysoké učení technické v Praze (ČVUT)
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích (JU)
Masarykova univerzita (MU)
Mendelova univerzita v Brně (MENDELU)
Ostravská univerzita (OU)
Slezská univerzita v Opavě (SLU)
Technická univerzita v Liberci (TUL)
Univerzita Hradec Králové (UHK)
Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem (UJEP)
Univerzita Karlova (UK)
Univerzita Palackého v Olomouci (UPOL)
Univerzita Pardubice (UPCE)
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně (UTB)
Veterinární univerzita Brno (VETUNI)
Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (VŠB-TUO)
Vysoká škola ekonomická v Praze (VŠE)
Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích (VŠTE)
Vysoké učení technické v Brně (VUT)
Západočeská univerzita v Plzni (ZČU)

Ke zveřejnění textu připravily: Markéta Bočková (MU), Alžběta Čechová (ČZU), Petra Dvořáková (ČZU), Alena Kmočová (MU), Marie Konečná (ČZU), Hana Landová (ČZU), Adéla Lorente (ČZU), Pavla Martinková (MU), Kateřina Najbrtová (MU) a Kristýna Paulová (ČZU).

Oblast 1 | Knihovník

Kapitola 1 | Kompetence knihovníků

Blended learning ovlivňuje nejen samotné vzdělávání, ale také další oblasti knihovnické práce. S potřebou nových dovedností a kompetencí se – možná překvapivě – musí vyrovnávat i knihovníci v přímých službách či knihovníci spravující fondy. Knihovníci nové kompetence často získávají **svépomocí** a občas cítí, že jsou v této oblasti ponecháni bez větší či pravidelnější pomoci.

Blended learning a obecně prohlubující se výuková role knihovníků přináší nové výzvy také v oblasti pedagogických dovedností. **Učící knihovníci**, jak v České republice, tak v zahraničí, nemají obvykle žádné formální pedagogické vzdělání a potřebné dovednosti a kompetence získávají až v praxi a svépomocí.

Jaké jsou potřebné kompetence učících knihovníků?

- **Technologické kompetence:** Znalost a schopnost využití potřebné techniky i technologií. Schopnost využít nové technologie k obohacení knihovnických služeb a procesů, pracovní komunikace a výuky; ne pouze k nahrazení prvků z výuky F2F.
- **Sociální kompetence a soft skills:** Empatie a odolnost vůči stresu, schopnost přizpůsobit se novým potřebám uživatelů knihovny, sebedůvěra, time management.
- **Odborné kompetence:** V souvislosti s technologiemi se mění i odborné prostředí knihovnických procesů, knihovníci se musí kontinuálně odborně vzdělávat. Učící knihovníci potřebují hluboké znalosti vyučovaných témat spolu se schopností danou problematiku přizpůsobit úrovni cílové skupiny.
- **Jazyková vybavenost:** Angličtina se stává nutností pro ovládnutí mnoha nově nastupujících technologií a aplikací, stejně tak pro komunikaci s jazykově rozmanitou komunitou na vysokých školách.
- **Pedagogické a didaktické kompetence:** Pro učící knihovníky je důležité porozumění didaktickým procesům ve vzdělávání a vlivu technologií na tyto procesy. Musí si osvojit pedagogické, lektorské a prezentační dovednosti s ohledem na potřeby knihovny a cílové skupiny.

Jak mohou učící knihovníci získat potřebné kompetence?

- **Spolupráce s knihovníky a dalšími profesionály:** Propojení s jiným odborníkem z knihovnického prostředí formou mentoringu, stáže, stínování, náslechů či výukového pobytu; nabízí se možnost zapojení do různých profesních skupin (pracovní skupiny v rámci AKVŠ, Open Science manažeři a další). Vzhledem k rozšiřující se úloze knihovníka je pro něj užitečné získávat zkušenosti i z dalších profesí, jako jsou pedagogové, event manažeři, marketingoví specialisté a odborníci z různých oblastí IT.
- **Školení a semináře:** České i zahraniční prostředí nabízí různé způsoby vzdělávání v řadě oblastí. Lze využít také vzdělávání, které necílí přímo na knihovníky, ale na pracovníky příbuzných profesí. Pro učící knihovníky je vhodné pedagogické minimum (či jeho obdoba), ať už formální či neformální, v ideálním případě přizpůsobené prostředí knihovny a zaměřené na praxi v knihovně.
- **Sdílení pracovních postupů, know-how, výukových materiálů:** Knihovny řeší podobné problémy, přesto často vytvářejí množství pracovních dokumentů samostatně. Také se ukazuje, že témata vyučovaná knihovníky napříč univerzitami jsou si velmi podobná. Nabízí se možnost spolupráce na vytváření a následném sdílení jak částí, tak celých pracovních dokumentů, návodů a výukových modulů.

Co by knihovna měla učícím knihovníkům umožnit?

- **Podpora ze strany jiných odborníků:** Knihovna by učícímu knihovníkovi měla poskytnout služby třetích stran (programátorů, grafiků, kameramanů apod.), které by mu umožnily soustředit se pouze na jeho odbornost.
- **Dostatek času a prostoru na získání nových dovedností a kompetencí:** Možnost účastnit se českých i zahraničních odborných akcí, stáží a pracovních setkání. V oblasti blended learningu se nabízejí konference zaměřené na vzdělávání v knihovnách (Seminář IVIG, NASIV, ECIL, LILAC, LIBER a další) či konference knihovnických organizací, které se v nějaké formě výuce věnují (Bibliotheca Academica, ACRL, IATUL).
- **Podpora projektů zaměřených na sdílení pracovních a výukových materiálů:** Zapojení knihovníků do takovýchto projektů.

Kapitola 2 | Lidé a změny: doporučení pro manažery

Kvalitní služby by měly být poskytovány kvalitním a proškoleným personálem. Sebelépe nastavená služba realizovaná zaměstnancem, kterému nedává smysl nebo je přetížený, nemůže být pro uživatele příjemná. Úkolem manažera je zajistit, aby byl personál motivovaný a kvalifikovaný a aby zaměstnanci měli vhodné podmínky

pro další rozvoj. Manažer také musí umět rozhodnout, zda je zvažovaná změna v souladu s dlouhodobým záměrem rozvoje akademické knihovny a vysoké školy. Tato kapitola je proto určena právě vedoucím pracovníkům.

Změny dělají lidé pro lidi. Jak tedy zajistit, aby zaměstnanci knihovny změny akceptovali, sami s návrhy na nové služby přicházeli, nebo se aktivně podíleli na změně či rozšíření stávajících služeb? Jak rozhodnout, zda bude v danou chvíli změna užitečná, knihovníky akceptovaná, a navíc naplní naše očekávání? Manažer musí zvažovat několik aspektů, jež mohou mít různou váhu a prioritu.

Nad čím se před zavedením nové služby zamyslet?

- ? Je po dané službě mezi uživateli poptávka?** Jak to zjistit: design služeb nabízí spoustu metod, můžete se podívat třeba na web libdesign.kisk.cz nebo 100metod.cz.
- ? Máte zaměstnance, kteří disponují kompetencemi potřebnými pro realizaci služby?** Dobrou zprávou je, že lidé se rádi učí; proto, i když vám nyní kompetence v týmu chybí, pravděpodobně se najde někdo, kdo se bude chtít dál rozvíjet. Další dobrou zprávou je, že lze nakoupit řešení ve formě nástroje či se podívat, zda problém neřešil někdo jiný. Využijte oborové akce, jako je Bibliotheca Academica, stáže pořádané AKVŠ, případně napište kolegyním a kolegům do e-mailové konference vyska@cesnet.cz nebo akvs-reditele@cesnet.cz. Zprávou nedobrou naopak je, že lidé se změn bojí a nejvíce se bojí, jak se změny dotknou jich samotných, prostředí, ve kterém pracují, či benefitů, jež využívají. Ne vždy je možné například ztížení pracovních podmínek při rozšíření provozní doby kompenzovat finančně. Nahlédněte proto do odborné literatury na témata řízení lidských zdrojů, motivace a řízení změn.
- ? Je služba v souladu s vašimi aktuálními finančními možnostmi?** Finance bývají nejčastější zmiňovanou bariérou. Zkušenosti z akademických knihoven ukazují, že část plánů končí kvůli neochotě vedení fakult/univerzit problematiku knihoven řešit; a to i s ohledem na požadavky na rozpočet a jeho priority. Tímto se dotýkáme témat grantů, prosazování zájmů knihoven (library advocacy) a dlouhodobého plánování.
- ? Je změna nebo inovace v souladu s vaším dlouhodobým záměrem či dlouhodobým záměrem univerzity?** Pouštět se do změn služeb, aniž by byly v souladu se strategickým plánem, je dlouhodobě neudržitelné. Pokud strategický plán nemáte, spolu s týmem jej vypracujte. Podívejte se na téma strategického řízení/managementu.
- ? Vyřešíme to hned?** ...a musíte? Odpověď záleží čistě na vás, potřebách vašich uživatelů a zřizovatelů a stavu, v jakém se knihovna právě nachází. Některé drobnější změny zavedete v rámci hodin, systémové změny vyžadují týdny příprav.
- ? Jak zjistit, zda jsou zaměstnanci spokojeni s tím, kam směřujeme?** Osvědčenou formou zjišťování nálady v týmu a získávání zpětné vazby na směřování knihovny jsou různé dotazníky spokojenosti v průběhu roku a také pravidelné individuální rozhovory s jednotlivými pracovníky.

Kde na inovace a zavádění nových služeb vzít čas?

Operativa běžného provozu knihovny je překážkou většiny inovací. Nicméně rozhodnutí, jestli inovace zavádět, v jakém rozsahu a kdo to bude dělat, vyžadují spoustu času a energie na podporu a vytváření inovativního prostředí. Jak to vše zvládat? Toto doporučení vám dát nemůžeme. Jen vy sami nejlépe víte, v jakém stavu a rozpoložení se vaše knihovna právě nachází.

Nezapomeňte se věnovat také rozvoji vlastních dovedností, pečujte o sebe a zvažte, jestli se nepotkáte s kolegyněmi a kolegy na **Knihovnické akademii pro manažery**, kde se otevírají jednotlivá manažerská témata a nabízí prostor pro sdílení specifík a radostí řízení akademických knihoven.

Oblast 2 | Vzdělávání

Kapitola 3 | Podoba blended learningu v knihovnách

Výuková činnost je jednou ze základních služeb akademických knihoven a forma blended výuky se stala součástí portfolia téměř všech knihoven. Standard výuky v českých vysokoškolských knihovnách se až na malé odchylky velmi podobá standardu v knihovnách zahraničních. Určité rozdíly však existují v používaných aplikacích a systémech.

Blended výuka se využívá pro všechna klasicky vyučovaná **témata**, jako je vyhledávání informací, práce s informačními zdroji, citování a citační manažery. Častá jsou také témata vztahující se k open science (publikování v režimu open access a predátorské časopisy). Knihovny využívají při výuce širokou paletu **pedagogických postupů** od asynchronní výuky pomocí videí a grafických tutoriálů až po navázání teorie na praxi či názorně demonstrační metody. Knihovny jsou zvyklé využívat **LMS systémy**, přičemž nejčastěji se jedná o systém Moodle. Standardem je výuka **webinářů** pomocí aplikace Microsoft Teams a sdílení videí přes YouTube. Pro přípravu **prezentací** jsou kromě Powerpointu ve velkém využívány i další aplikace, jako je Canva nebo Prezi.

Kapitola 4 | Trendy ve vzdělávání ve vztahu k blended learningu

České akademické knihovny využívají blended learning; nicméně ne všichni knihovníci cítí, že plně využívají potenciál, který s sebou kombinace online a offline výuky přináší. Přesto je dle odborné literatury a výzkumu mezi českými knihovníky zřejmé, že jsou to často právě knihovníci, kdo vytváří blended kurzy s využitím různých nástrojů a pedagogických postupů.

Jaké nové přístupy a trendy ve výuce se objevují v Česku a zahraničí?

- **Blended výuka jako pevná součást služeb knihovny:** Kvůli pandemii koronaviru knihovny zavedly při výuce používání virtuálních komunikačních platforem, které jsou nyní využívány těmi účastníky, kteří se nechtějí nebo nemohou dostavit osobně. Knihovny se po pandemii nevrátily k původnímu stavu a ponechaly prvky, jež se osvědčily.
- **Asynchronní výuka díky online výukovým objektům (OLO):** Využití online prostředí přináší výhody především při asynchronní výuce, a proto je trendem přesouvat více lekcí do této formy. Knihovníci často nabízejí výuku ve formě online výukových objektů (OLO), ke kterým mohou studenti přistupovat asynchronně mimo dobu vyučování. OLO existují ve více typech; jedná se o jakýkoli online materiál či modul splňující podmínku možnosti asynchronního přístupu. Průzkum ukázal, že OLO s nejvyšším skóre byly

často spojeny s ACRL rámcem a dovednostmi kritického myšlení, které zdůrazňovaly vyhledávací strategie (Goodsett, 2020). Jedním z komplexních OLO je Massive Online Open Course (více v podkapitole 11.2: Databáze vzdělávacích kurzů MOOC).

■ Méně výuky o databázích, více výuky o kritickém myšlení

a akademické etice: Představení e-zdrojů a databází knihovny a způsobů vyhledávání řeší mnoho knihoven krátkými videi, tutoriály, textovými instrukcemi, návody či miniwebináři. Konkrétní a přímá výuková činnost knihoven se tak (v návaznosti na ACRL rámec) posouvá spíše do oblasti informační a digitální gramotnosti, specificky pak směrem k rozvoji kritického myšlení, a to jak v oblasti akademické (akademická etika), tak v oblasti každodenní konzumace mediálního obsahu (chápání a odhalování fake news) (Edwards, 2018; Hanz & Kingsland, 2020). Kritické myšlení je pro studenty vysokých škol všeobecně požadovanou dovedností a akademičtí knihovníci mohou její osvojení podporovat ve výuce informační gramotnosti a také v online výukových objektech (Goodsett, 2020).

■ Rozvoj akreditovaných (i povinných) kurzů vedených knihovnicí:

Přestože jednorázové semináře zůstávají v nabídkách knihoven, rozšiřuje se vedení a garantování akreditovaných kurzů; v zahraničí se rozšiřují také povinné předměty. Akreditované kurzy dle výzkumů výraznou měrou přispívají ke zvýšení informační gramotnosti studentů.

Jaká témata jsou vhodná pro výuku ve formě blended learningu?

Neexistuje žádné téma, které by ve formě blended learningu (či online) nebylo možné zpracovat. Zároveň ale existují témata vhodnější pro online výuku (teorie, základy, úvod do problematiky) a témata vhodnější k výuce F2F (praxe, prohlídky knihovny). Trendem je přesouvat teoretickou výuku do asynchronní formy a v synchronní výuce se soustředit na využití teoretických znalostí v praxi, případně na individuální konzultace a zpětnou vazbu studentům.

Krátká **výuková videa** se ukazují jako vhodná forma pro návody k jednotlivým databázím, určitým prvkům a krokům při práci s informacemi. Natáčení vlastních videonávodů vyžaduje hodně času (tvorba scénáře, samotné natáčení, finální úpravy, ...) a existuje riziko, že video rychle zastará vzhledem k tomu, jak rychle se mohou změnit uživatelská rozhraní e-zdrojů. Proto je vhodné zaměřit se při tvorbě spíše na obecné principy. Je také možné využít již hotové materiály poskytované producenty databází.

online výuka	<ul style="list-style-type: none"> - teorie - základy a úvody do problematiky - videonávody
osobní výuka	<ul style="list-style-type: none"> - použití znalostí v praxi - prohlídky knihovny

Jakým tématům se v českém prostředí zatím příliš nevěnujeme?

Ve vyučovaných oblastech lze zaznamenat posun ke **kritické práci s informacemi** (vyhodnocování kvality informací, kritické myšlení, mediální gramotnost) a k **etickému využívání informací** (právní aspekty, akademická integrita). Zcela nové oblasti, které se v českém prostředí zatím neobjevují, jsou spjaté s přesunem velké části života studentů do online prostředí. Jedná se zejména o oblast digitální stopy a digitální wellbeing.

CHCI VĚDĚT VÍC

- EDWARDS, Julie Biando. 2018. Added value or essential instruction?: Librarians in the twenty-first-century classroom. *Reference and User Services Quarterly* [online]. **57**(4), 285–293. [cit. 2023-01-17]. ISSN 1094-9054. Dostupné z: <https://doi.org/10.5860/rusq.57.4.6706>
- GOODSETT, Mandi. 2020. Assessing the Potential for Critical Thinking Instruction in Information Literacy Online Learning Objects Using Best Practices. *Communications in Information Literacy* [online]. **14**(2), 227–254. [cit. 2023-01-17]. ISSN 1933-5954. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1289034.pdf>
- HANZ, Katherine a Emily Sarah KINGSLAND. 2020. Fake or for real? A fake news workshop. *Reference Services Review* [online]. **48**(1), 91–112. [cit. 2023-01-17]. ISSN 0090-7324. Dostupné z: <https://doi.org/10.1108/RSR-09-2019-0064>
- PROCTOR, Christopher, Courtney BLOCK a Melanie HUGHES. 2021. Disaster Librarianship: Reflections on Teaching and Learning from the Heart of the Campus. *Journal of Teaching and Learning with Technology* [online]. 10, 306–320. [cit. 2023-01-17]. ISSN 2165-2554. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1294612.pdf>
- První koncept analýzy: Jaké konkrétní vzdělávání nabízí vysokoškolské knihovny či vysokoškolští knihovníci a jakou formou toto vzdělání uskutečňují: [odkaz na soubor](#)

Kapitola 5 | Výhody blended learningu a jak je podpořit

- **Časová nezávislost a trvalost materiálů:** Technologie umožňují lektorům vytvářet a studentům využívat výukový materiál nezávisle na sobě a v době, kdy to jednotlivým účastníkům nejvíce vyhovuje (což je důležité především pro pracující studenty). Zároveň zůstávají výukové materiály či celá výuka trvale dostupné. Pro lektora to znamená úsporu času a studenti se k materiálům mohou kdykoli vracet.

Jak je možné tuto výhodu podpořit?

- Výuku nebo alespoň její části plánovat jako asynchronní. Výuka by měla být vytvořená tak, aby byla pro studenty snadno vstřebatelná. Preferencespíše kratších nahrávek, případně vytvoření záložek v delší videonahrávce, aby student mohl snadno přeskakovat a vracet se k požadovaným částem. Nahrávky je možné použít v různých lekcích a předmětech vícekrát, pokud jsou připraveny na univerzální témata.

■ **Místní nezávislost:** Online výuku je možné s příslušným vybavením připravovat odkudkoli a zároveň je odkudkoli přístupná, lektor a student nemusí být na stejném místě. Odpadají kapacitní omezení, jedna přednáška může sloužit neomezenému počtu studentů. To znamená úsporu času pro lektora a může se to promítnout i do úspory energií díky nevyužívání fyzických přednáškových prostor.

Jak je možné tuto výhodu podpořit?

- Lektorům i studentům je možné povolit práci odkudkoli, což přispívá k vyššímu pohodlí na obou stranách. Je možné výuku vytvářet a plánovat pro větší počty studentů nebo spojit vícero výukových skupin a učit je najednou.

■ **Snadné sdílení materiálů mezi knihovnami:** Sdílení materiálů v elektronické podobě je mnohem snazší než sdílení F2F výuky. Jeden materiál může sloužit vícero knihovnám, na jeho vytvoření se může podílet vícero knihovníků, což ušetří čas a umožní využít jedinečných znalostí jednotlivých tvůrců. Zároveň je možné díky nahraným přednáškám snadno získat zpětnou vazbu od ostatních lektorů či využít sebehodnocení a sebehodnocení.

Jak je možné tuto výhodu podpořit?

- Knihovny by měly podporovat učící knihovníky v otevřeném sdílení výukových materiálů (např. za využití licencí Creative Commons), případně jim umožnit spolupráci na vytváření nových s kolegy z jiných knihoven. Vhodné je také podporovat projekty, které na tyto činnosti cílí.

■ **Standardizované výukové prostředí:** Při online výuce může knihovník pracovat ve známém prostředí, odpadá nutnost učit v učebnách s neznámým zázemím a vybaveností. Díky tomu je možné minimalizovat technické problémy a stres lektora při vystupování v neznámém prostředí. Technické vybavení je potřeba pouze pro jedno pracovní místo, které může mít lektor plně pod kontrolou, a být tak vysoce efektivní.

Jak je možné tuto výhodu podpořit?

- Pro efektivní blended learning je nutné kvalitní technické vybavení, a to jak z hlediska hardwaru (kvalitní sluchátka s odhlučněným mikrofonem, případně externí mikrofon, kvalitní kamera s vysokým rozlišením, dostatečně silný výkon počítače, kvalitní připojení), tak softwaru (aplikace pro výuku, možnost zakoupení placených verzí).

■ **Kombinace F2F výuky a online nástrojů vytváří zajímavé prostředí:**

Kombinace přímé a online výuky a zároveň výuky synchronní a asynchronní přináší možnost využití výhod všech forem. Blended výuka může být pro studenty zajímavější, může se přizpůsobit různým preferencím studentů či jejich potřebám. Pro lektory pak může v dlouhodobém horizontu přinést úsporu času a vyšší efektivitu a je zároveň příležitostí pro redesign výuky jako takové.

Jak je možné tuto výhodu podpořit?

- Při tvorbě výukových lekcí v rámci blended learningu by se nemělo jednat o pouhé převedení F2F výuky do online formy. Při využití moderních nástrojů a technologií vzniká prostor pro vytvoření zcela nového přístupu k výuce. Doporučujeme učícím knihovníkům věnovat dostatek času plánování výuky, výukovým cílům a analýze vhodných technologií, které jsou pro dosažení výukových cílů ideální. Při plánování je vhodné zvážit různé preference studentů při studování materiálů a vstřebávání znalostí (studium písemných materiálů, poslech mluveného slova, grafické znázornění), je také vhodné přihlídnout k nejčastějším specifickým potřebám studentů (např. titulky u videí pro neslyšící).

Kapitola 6 | Nevýhody blended learning a jak je minimalizovat

■ **Absence osobního kontaktu, nižší aktivita a zapojení studentů při online výuce:** Studenti jsou dle zkušeností knihovníků při online výuce méně motivováni a angažováni než při osobním setkání. Výuka bez přímé interakce se studenty také klade na lektora jiné nároky a může postrádat sociální interakci se studenty. Lektor nevidí, jak studenti reagují na výklad, nevidí důležité neverbální signály, je pro něj těžší sledovat dynamiku skupiny a reagovat.

Jak je možné tuto nevýhodu minimalizovat?

- Při blended výuce je nutné mnohem více a důsledněji získávat od studentů zpětnou vazbu a lektor si musí často ověřovat, že studenti probíranou látku chápou. K tomu je vhodné využít různé aplikace (doporučení najdete v kapitole 7: **Využití technologií ve výuce**), případně přímé otázky do publika nebo studenty jmenovitě vyvolávat. Studenty lze předem požádat o zapnutí kamery a tím podpořit sociální propojení. Aktivní zapojení studentů může být také součástí hodnocení či přímo podmínkou pro udělení zápočtu/zkoušky. Délka teoretického výkladu v online prostředí by neměla přesáhnout 15 minut, spíše méně, pak by měla výuka být proložena aktivizační technikou (otázkou, cvičením, debatou).

■ **Možné technické problémy u lektora či studentů:** Při online výuce je vyšší pravděpodobnost selhání technického zařízení, ať už na straně lektora či studentů. Řešení technických problémů na začátku nebo v průběhu lekce může zabrat velké množství času.

Jak je možné tuto nevýhodu minimalizovat?

- V ideálním případě je vhodné výuku realizovat za pomoci technické podpory, která se studenty může během výuky řešit technické problémy, zatímco lektor se soustředí na výklad. To ale mnohdy není možné. V takovém případě lze doporučit připravit prostor pro řešení těchto problémů před začátkem výuky, případně odkázat studenty na nahrávku výuky.

■ **Časová náročnost při tvorbě blended výuky:** Tvorba blended kurzů či obecně převod výuky do online prostředí vyžaduje velkou časovou investici na počátku. Je nutné přepracovat nejen přednáškové části, ale také upravit úkoly či testy. Studenti mohou mít tendenci přeskakovat teoretický obsah a dohledávat pouze ty informace, které potřebují pro zvládnutí závěrečného testu.

Jak je možné tuto nevýhodu minimalizovat?

- Je možné využít již existující materiály a know-how, zároveň bude vždy potřeba věnovat dostatek času přetvoření stávající výuky do blended formy.

Kapitola 7 | Využití technologií ve výuce

Jaké technologie a aplikace využívají knihovníci ve výuce?

- **Technologie pro tvorbu prezentací:** Prezentace jako obrazový doplněk mluveného slova je stále jedním z nejčastěji používaných materiálů. Pro jejich tvorbu knihovníci využívají nejčastěji aplikaci **Microsoft Powerpoint**, roste popularita aplikací **Canva** a **Prezi**.
- **Technologie pro tvorbu výukových videí či grafických materiálů:** Knihovníci vytvářejí velké množství výukových materiálů pro asynchronní výuku, nejčastěji se jedná o kratší výuková videa či různé grafické návody ve formě letáků a plakátů. Pro videa knihovníci často využívají jednodušší nástroje typu **Canva** či **Prezi** video. Ty sice neobsahují tolik funkcí jako profesionální nástroje typu **Camtasia**, ale jsou snazší na ovládání. Pro letáky a plakáty bývají využívány aplikace **Canva** a **Piktochart**.
- **Technologie pro aktivizaci a aktivní zapojení studentů:** Existují různé nástroje pro aktivní zapojení studentů formou anket, kvízů nebo spoluvytváření wordcloudů. Jejich výhodou je možnost zapojit do jedné aktivity neomezený počet studentů, dále automatické vyhodnocování a zobrazování výsledků a možnost zapojit studenty na dálku. Lze je využít také pro získání zpětné vazby na výuku. Mezi používané nástroje patří **Kahoot**, **Slido**, **Mentimeter** a **Polly**. Dalším typem jsou nástroje pro společné sdílení a úpravu elektronických nástěnek jako **Miro** nebo **Whiteboard**.

- **Technologie pro sdílení výukových materiálů:** Knihovny plně využívají informační systémy univerzit a často také otevřené platformy pro sdílení, jako je YouTube pro videa a Slideshare pro prezentace. Obecným trendem je otevřené sdílení výukových materiálů všech typů a jejich zpřístupnění nejen studentům, ale také veřejnosti. Nicméně pro otevřené zpřístupnění jsou data v systémech jednotlivých univerzit obtížně dohledatelná a otevřené publikační platformy bývají pojety příliš obecně. Vhodné řešení mohou představovat oborové portály či digitální knihovny s výukovými materiály.
- **Technologie pro tvorbu a sdílení výukových modulů:** LMS systémy jsou jednou z nejběžněji využívaných technologií, nejčastěji využívaným systémem je **Moodle**. Často se využívají také jiná prostředí preferovaná univerzitami.

Jaká jsou rizika využití technologií ve výuce a jak jim předcházet?

- Každá technologie s sebou nese nároky na **výkon** hardwaru či síťového přenosu.
- Při využití nové technologie je potřeba počítat s časem věnovaným jejímu **představení** účastníkům vzdělávání a je potřeba zvážit, zda čas věnovaný popisu aplikace nelze využít efektivněji.
- Za hlavní riziko učící knihovnici považují tendenci zahltnout studenty příliš **mnoha různými aplikacemi**, a to nejen ve výuce knihovny, ale také ve vztahu k dalším předmětům. Jako vhodné se jeví sledovat doporučení a četnost využívání různých aplikací na dané univerzitě. Pokud taková doporučení neexistují, je vhodné konzistentně využívat ve výuce knihovny užší okruh nástrojů a aplikací. Využívání aplikací je vhodné sladit obzvláště v modulech, v nichž se střídají různí lektori.

Kapitola 8 | Online konzultace

Poskytování konzultačních služeb pro uživatele z řad studentů i akademických pracovníků je běžnou knihovnickou agendou. Díky pandemii koronaviru se některé knihovny rozhodly rozšířit své služby do online prostředí s využitím **platforem pro videohovory**. Výhodou těchto platforem je možnost sdílení obrazovky, kdy uživatel přímo vidí, co knihovník dělá.

Jaká mohou být témata konzultací?

K častým tématům konzultací patří vyhledávání zdrojů, představení citačního manažeru, struktura závěrečné práce, autorská etika a prevence plagiátorství, tematika predátorských časopisů, discovery systémy a další nástroje.

Co je vhodné zvážit při nabízení online konzultací?

- Zjistit, s jakými tématy zvládnou zaměstnanci knihovny uživatelům pomoci.
- Vybrat vhodnou platformu ke spojení, nejlépe takovou, kterou budou mít uživatelé zdarma. Na mnoha univerzitách je dostupná aplikace **Microsoft Teams**, volně dostupný je například **Zoom**.
- Vybrat vhodný prostor v rámci knihovny, nejen kvůli hluku, ale také pro zajištění diskrétnosti.
- Konzultace se mohou týkat různých témat a musí proto být zajišťovány různými odborníky. Zájemce si může čas konzultace předem rezervovat pomocí formuláře, ve kterém jsou vypsány tematické okruhy.

TIP Z KNIHOVNY

Objednávkový formulář používá knihovna Ostravské univerzity, která službu pojmenovala *Objednej si knihovníka*. Podle statistiky zjistili, že se online konzultace oblíbeností vyrovnají těm fyzickým a studenti si pochvalují jejich jednoduchost a přístupnost. Více o službě: knihovna.osu.cz/21228/objednej-si-knihovnika

Oblast 3 | Elektronické informační zdroje a online nástroje

Kapitola 9 | Akvizice e-zdrojů

Se vzrůstajícím množstvím e-zdrojů ve fondech knihoven roste také důležitost jejich smysluplné akvizice. Můžeme k ní přistupovat z několika hledisek.

Z hlediska **možnosti financování** můžeme akvizici rozdělit na centrálně financované e-zdroje (většinou multioborové databáze) a e-zdroje financované z fakultních a/nebo projektových financí (spíše oborové databáze).

Z hlediska **poskytovatelů** rozdělujeme akvizici na konsorciální nákup (projekt CzechElib) a individuální nákup. Výhodou konsorciálního nákupu je vyjednání cen, zajištění veškeré smluvní administrativy ze strany konsorcia, technická podpora i široká nabídka e-zdrojů. Nevýhodou pak zůstává, že za aktuálních podmínek se pro nákup e-zdroje musí rozhodnout většinou alespoň tři instituce. Menší specializované zdroje tedy nejsou konsorciem pokryty a musí být řešeny individuálním nákupem. Podmínky vyjednané individuálně pro jednu instituci se mohou lišit od podmínek, kdy do nákupu přes konsorcium vstupuje více institucí.

U akvizice e-zdrojů můžeme také zohlednit **pro koho nakupujeme** (nákup pro celou univerzitu, nebo nákup pro jednu fakultu). Výhodou nákupu pro fakultu je jednoznačně cenová úspora. Nevýhodou pak může být náročnější správa e-zdroje a nejednoznačnost pro koncového uživatele, jenž si není jistý, ke kterému e-zdroji má nebo nemá přístup. Pokud se další fakulta rozhodne daný zdroj koupit opět omezeně, může být technicky náročné toto umožnit.

Neméně důležité jsou u akvizice e-zdrojů **statistiky**. Naše rozhodování může ovlivnit sledování odmítnutých přístupů, počet vyhledávání nebo počet stažení plného textu. Zde bychom měli zvážit oborová specifika. Další potenciální přístup představuje **textová analýza** závěrečných prací studentů.

Další možností způsobu výběru je **vygenerovat tituly** z informačního systému univerzity, které akademici nově přidali do doporučené literatury u svých předmětů. Na základě ověření jejich dostupnosti a využívání v knihovně můžeme uvažovat o jejich pořízení v online podobě. Obdobně můžeme také postupovat při generování nejpůjčovanějších a nejrezervovanějších titulů z knihovního systému.

Knihovny také mohou nabízet uživatelům online nástroj (alespoň jednoduchý webový formulář) pro **zadávaní potřebné a chybějící literatury**.

CHCI VĚDĚT VÍC

- Pracovní skupina EIZ při AKVŠ: akvs.cz/pracovni-skupiny/ps-eiz
- Projekt CzechElib: czechelib.cz
- Přednáška *Analýza textů závěrečných prací studentů Masarykovy univerzity* (Markéta Bočková, MU, Workshop ze zákulisí EIZ pro výuku, 2022): akvs.cz/akce/akce-2022/workshop-eiz
- Přednáška *Textová analýza závěrečných prací studentů UPOL jako zdroj pro akvizici* (Antonín Pokorný, UPOL, Biblioteca Academica, 2022): akvs.cz/akce/akce-2022/ba-2022/program
- *Tipy na nákup*, které zpřístupňuje knihovna Ostravské univerzity v katalogu
 - služba: katalog.osu.cz/F/?func=acq-request
 - videonávod: youtube.com/watch?v=pW3KRN0U9x8

Kapitola 10 | Akvizice e-knih

Zatímco licencované e-zdroje časopisů jsou využívány spíše doktorandy, pedagogy a studenty závěrečných ročníků, e-knihy se těší oblibě u širokého spektra uživatelů. Studenti z knih často potřebují jen část kapitol a ocení, když nemusí přenášet těžké knihy a mohou je číst online z pohodlí domova. Často zmiňovanými formami nákupu e-knih jsou metody DDA (Demand Driven Acquisition) a EBA (Evidence-based Acquisition).

Jak funguje Demand Driven Acquisition?

Knihovna vloží **deposit**, na jehož základě získá omezený přístup (počet stránek / počet minut čtení) k titulům. Po vyčerpání tohoto limitu čtení uživatel může požádat knihovnu o zakoupení titulu.

Jedná se bezpochyby o smysluplný nákup akvizice, který nabízí zdroje k aktuálním výzkumným tématům, umožňuje individuální posouzení žádosti a nabízí různé formy nákupu **licence**: pro jednoho uživatele (1U), neomezený přístup (UA) a další. Možnost chvilkového čtení často uspokojí informační potřebu uživatele a e-knihu již není třeba zakoupit.

Moderovaný nákup je příležitost, jak začít **komunikovat s uživateli**, kteří přestávají chodit do knihovny fyzicky. Nejde pouze o akviziční nástroj, během komunikace s uživatelem vysvětlujeme vlastnosti a principy fungování e-knih v prostředí knihovny. Uživatelé si tak mohou uvědomit, že za službami v oblasti e-zdrojů stojí skuteční lidé z knihovny. Spolu s akvizicí tak uživatele vzděláváme a zároveň propagujeme naše služby.

U návrhu k zakoupení je třeba sledovat **duplicity** (existenci tištěné verze titulu ve fondu knihovny). Někdy je obtížně předvídatelné, zda e-kniha může uspokojit jiné uživatele, či zda je její využití jen jednorázové. V případě, že se knihovník

rozhodne knihu nezakoupit, musí dobře komunikovat s uživatelem a vysvětlit mu, že DDA umožňuje pouze „navrhnout“ e-knihu k akvizici, nicméně negarantuje její nákup.

Tituly zakoupené přes DDA mohou být někdy dokonce **dražší**, než kdyby byly zakoupeny přímo u vydavatele. Přes DDA je také možnost nabídnout **e-výpůjčku**.

Jak funguje Evidence-based Acquisition?

EBA umožňuje přístup k velkému počtu e-knih během dlouhého časového úseku (několik měsíců). Knihovna předem uhradí **deposit**, na jehož základě získá neomezený přístup k titulům na delší časový úsek. Na základě statistik a vlastního uvážení pak knihovna vybere tituly do výše depositu, které zůstanou v jejím trvalém nákupu.

Statistiky přístupů mohou vypovědět ledacos i o uživatelském chování, které lze zohlednit v budoucnu. Stejně jako u DDA, i model fungování nákupu EBA je potřeba uživateli správně vysvětlit.

Praxe ukazuje, že využití zakoupených titulů, jež měly v průběhu EBA nárazově velké využití, se skončením přístupu často klesá.

Demand Driven Acquisition	- omezený přístup k titulům (časově, počtem stránek) - možnost požádat o zakoupení konkrétního titulu
Evidence-based Acquisition	- neomezený přístup k titulům po omezenou dobu - nákup na základě statistiky využívání

PŘÍKLADY Z PRAXE

- Nabídka e-knih ZČU: knihovna.zcu.cz/cs/Resources/E-books
- Průvodce e-knihami na ČVUT: knihovna.cvut.cz/katalogy-a-databaze/hledam/e-knihy
- Průvodce e-zdroji OU: knihovna.osu.cz/e-zdroje

Kapitola 11 | Elektronické nástroje pro podporu blended learningu

Existuje nepřehledné množství pomůcek a nástrojů, které zjednodušují práci v digitálním prostředí. Také v této oblasti může být knihovna nápomocna a nabízet svým uživatelům kvalitní, prověřené nástroje, které by jinak byly pro jednotlivce cenově nedostupné anebo by se o nich v záplavě možností nedozvěděl. Velkou výzvou je pro knihovnu propagace nástrojů a podpora poskytovaná takovým způsobem, aby uživatel nástroj co nejlépe ovládl a měl z něj užitek. Nevýhodou je většinou nutnost individuální správy každého takového nástroje, hlídání vypršení licencí a vyjednávání o ceně.

Podkapitola 11.1 | Představení vybraných nástrojů

Knihovny/univerzity nabízejí nástroje, které mají uživatelům usnadnit práci především s informačními zdroji, ale také v oblasti vlastní vědecké činnosti. Nástroje jsme rozdělili do pěti skupin.

1. Citační manažery a generátory

Citační manažery jsou jedny z prvních nástrojů, které knihovny začaly nabízet svým čtenářům. Velmi usnadňují vytváření bibliografických odkazů a práci s nimi a slouží také jako správce pro organizaci článků a literatury k tématu (k citacím lze ukládat plné texty, anotace, klíčová slova a vlastní poznámky). Mezi nejrozšířenější patří:

- **Citace PRO Plus:** Intuitivní český nástroj, který je pro studenty srozumitelný svou jednoduchostí. Najdeme v něm předdefinované styly, je možné přidávat i styly vlastní a případně začlenit nástroj do textového editoru, knihovního katalogu nebo webového prohlížeče. Nevýhodou je, že funguje pouze online a v plné verzi PRO je placený.
- **EndNote:** Ve verzi basic je nabízen zdarma k předplatnému citační databáze Web of Science, se kterou je přímo propojen. Je možné jej začlenit do textových editorů (MS Office), přidat jako doplněk do vyhledávačů a mnoho dalšího. V placené verzi je možné pracovat i offline. Verze basic je ale velmi zúžená a použitelná v podstatě jen pro Web of Science.
- **Mendeley:** Volně přístupný citační manažer, sociální síť pro vědce a kolaborativní databáze publikací v jednom, spravovaný společností Elsevier. Lze ho používat offline z aplikace, vytvářet soukromé skupiny s ostatními a společně přidávat poznámky k PDF dokumentům a mnoho dalšího. Zpočátku může být matoucí komplikovanější prostředí tohoto systému.
- **Zotero:** Volně přístupný a otevřeně vyvíjený citační manažer. Poskytuje množství funkcí včetně kolaborativní správy knihoven a řadu rozšíření a doplňků pro Microsoft Word a webové prohlížeče. Může být náročnější na orientaci v uživatelském prostředí.

2. Nástroje pro práci s anglickým textem

Studenti a vědci stále častěji produkují texty v anglickém jazyce, a to při psaní odborných textů i v běžné online komunikaci. Pro tuto činnost velmi oceňují využívání nástrojů, které zvládají pokročilé korektury textu a dokážou navrhnout relevantní změny. Nejčastěji se můžeme setkat s nástroji **Writefull** a **Grammarly**. Oba lze nainstalovat do různých programů a tím umožnit kontrolu textu před odesláním e-mailu nebo korekturu přímo v textovém editoru.

3. Antiplagiátorské systémy

Vedle českých řešení, jako je **Odevzdej.cz**, přistupují univerzity i k nákupu licencí zahraničních nástrojů, např. **Turnitin** nebo **Crosscheck**. Programy spravuje většinou oddělení vědy a výzkumu, ale knihovny s tímto oddělením mohou spolupracovat při podpoře, propagaci a školení uživatelů.

4. Odborné programy a další služby

Tato kategorie je velmi individuální, přičemž výběr nástrojů závisí na odborné profilaci univerzity. Nástroje jsou většinou nainstalované a přístupné přímo z počítačů v knihovně. Může jít o programy **AutoCad**, **Atlas.ti**, **ArcGIS**, **Statistica** nebo **R studio**.

Aplikace oživující výuku a práci v online prostředí se zatím v knihovnách příliš neprosadily, ale o to zajímavější může být obohatit jimi svoji nabídku. Slouží týmům pro efektivní kolaboraci nebo sebevzdělávání. Mezi takové nástroje patří:

- **Datacamp**: výukový portál s širokou nabídkou kurzů z oblasti programování a zpracování dat
- **Mentimeter** a další nástroje pro tvorbu anket a dotazování při přednášce
- **Miro**: kolaborativní nástěnka, v podstatě virtuální týmová studovna
- **Rozečti se**: český projekt pro zefektivnění čtení

TIP Z KNIHOVNY

Masarykova univerzita provozuje na fakultním serveru webovou aplikaci na tvorbu dotazníků **Limesurvey**. Slouží především pro studenty, kteří potřebují realizovat dotazníkový průzkum pro své kvalifikační práce. Výhodou aplikace jsou výrazně širší možnosti konfigurace dotazníků, než nabízí třeba **Microsoft Forms** nebo **Google Forms**. Jak říká Dana Mazancová: „Z našeho pohledu ukázkový příklad, jak mohou knihovny podporovat blended learning – poskytnout online nástroj, jeho správu a metodickou podporu.“

5. Discovery systémy

O existenci discovery systémů mnozí studenti ani zaměstnanci nevědí, další odradí nepříliš přívětivé či přinejmenším jim neznámé prostředí. V záplavě univerzálních informací v discovery nebývá snadné se zorientovat, mnohdy nenabízejí personalizace a další automatická upřesnění dle profilu hledajícího jako třeba Google, jenž je proto zpravidla uživateli preferován. Vývoj a podobu systémů ovlivní knihovny jen v omezené míře, proto je žádoucí uživatele vhodným a nenásilným způsobem informovat o jejich fungování.

PŘÍKLADY Z PRAXE

- Rozcestník představující nástroje (UPCE): knihovna.upce.cz/uk/nastroje
- Tipy na práci s online nástroji (ČVUT): knihovna.cvut.cz/seminare-a-vyuka/jak-psat/citacni-nastroje a knihovna.cvut.cz/sluzby/take-muzete-vyuzit/rozecti-se

Podkapitola 11.2 | Databáze vzdělávacích kurzů MOOC

Zkratka MOOC [múk] se používá jako označení pro **Massive Open Online Courses**, tedy hromadné otevřené online kurzy. Jsou to multimediální online kurzy, které jsou nabízeny zpravidla zdarma široké veřejnosti, bez ohledu na předchozí vzdělání či podmínky, z jakých účastníci přicházejí. Jedinou podmínkou pro absolvování MOOC kurzů je přístup k počítači a funkční internetové připojení.

Jakou podobu mají MOOC?

Nejčastěji se setkáme s **nahrávkami přednášek** (obvykle s textovým přepisem), dále s kvízy, panelovými diskusemi či online studijními skupinami, které umožňují interakci a spolupráci se „spolužáky“ prakticky z celého světa. Kromě získání kvalifikace v konkrétní oblasti, jíž se kurz věnuje, představuje je další přidanou hodnotu také zlepšení digitálních dovedností studentů.

MOOC kurz se vždy věnuje velmi **konkrétnímu a ucelenému tématu**, které je rozděleno do menších jednotek (sekcí nebo bloků). Délka kurzů se u komplexních a kvalitně zpracovaných kurzů zpravidla pohybuje mezi 4 až 12 týdny. Jednu sekci včetně plnění případných úkolů je zpravidla možné plnit v průběhu jednoho týdne.

Kurzy se obvykle objevují ve dvou základních formách: jako **synchronní**, v nichž je potřeba témata i úkoly zpracovat a plnit podle daného harmonogramu, nebo **asynchronní**, v nichž si rychlost procházení tematickými celky určuje samotný student.

Co je obsahem MOOC?

Tematických oblastí, kterým se jednotlivé kurzy věnují, je nepřehledné množství. Kromě akademických témat se často setkáváme s praktickými tématy (např. programování) nebo s tématy týkajícími se seberozvoje a duševní pohody.

Jsou MOOC zpoplatněné?

MOOC kurzy jsou zpravidla (byť ne vždy) zdarma, zpoplatněn bývá závěrečný certifikát.

Jaká je role knihoven?

Na vztah fenoménu MOOC a knihoven lze pohlížet z několika různých úhlů pohledu. Lze rozlišit tyto role:

- knihovna jako tvůrce MOOC kurzů,
- knihovna jako poskytovatel odborné podpory tvůrcům MOOC kurzů v otázkách autorských práv, licencování apod.,
- knihovna poskytující podporu studentům: vystupuje v roli průvodce současnými trendy ve vzdělávání, kdy knihovníci umějí svým uživatelům doporučit konkrétní MOOC platformy i obsah, který odpovídá požadavkům uživatelů – zde se nabízí také možnost navázání spolupráce s poskytovateli MOOC kurzů,
- knihovna, respektive knihovníci, kteří se sami vzdělávají pomocí MOOC kurzů,
- knihovna zajišťující uchování a archivaci MOOC kurzů.

Kde se můžu do MOOC přihlásit?

Tvůrci MOOC kurzů jsou často renomované světové univerzity, ale také soukromé společnosti. Nejvýznamnějšími poskytovateli MOOC kurzů jsou následující platformy (řazeno podle vnímané významnosti):

- **EdX:** Nezisková platforma založená Harvardovou univerzitou a MIT. Vytváří a nabízí interaktivní online kurzy zejména z oblasti práva, historie, obchodu, sociálních a informačních věd, medicíny, matematiky, fyziky a IT.
- **Coursera:** Soukromá společnost, která spolupracuje s renomovanými univerzitami (Princeton, Yale, Stanford, Harvard, University of Tokio) a dalšími organizacemi. Věnuje se širokému spektru zejména akademických témat.
- **Udacity:** Soukromá vzdělávací korporace, která nabízí kurzy zejména v oblastech ICT, matematiky, přírodních věd, designu atd.
- **Udemy:** Nabízí široké spektrum témat, občas je však kvalita kurzů nižší.
- **Future Learn:** Britská vzdělávací online platforma, která spolupracuje s vysokými školami.

Mezi české MOOC platformy poskytující kurzy (zdarma i placené) patří:

- **Seduo:** Zaměřuje se na profesní vzdělávání, obchodní sféru, komunikační sféru, marketing a seberozvoj.
- **Nostis:** Zaměřuje se především na právo.
- MOOC kurzy vytvářené a nabízené vysokými školami (např. Univerzita Karlova nebo Masarykova univerzita). Katedra informačních studií a knihovnictví FF MU kromě kurzů otevřených široké veřejnosti nabízí také několik kurzů vhodných pro knihovníky: kisk.phil.muni.cz/kisk4future

CHCI VĚDĚT VÍC

- CREED-DIKEOGU, Gloria a Carolyn CLARK. 2013. Are You MOOC-ing Yet? A Review for Academic Libraries. *Kansas Library Association College* [online]. 3, 9–14. [cit. 2022-08-25]. ISSN 2160942X. Dostupné z: <https://doi.org/10.4148/culs.v1i0.1830>

Kapitola 12 | Propagace e-zdrojů

Efektivní propagace e-zdrojů je klíčová a neměla by být brána na lehkou váhu. Výsledky focus groups ukázaly, že mnoho studentů se v nabídce e-zdrojů neorientuje. Není neobvyklé, že katedra například předplácí elektronický časopis, který současně nabízí i knihovna. Student se k němu však nedostane, protože o této možnosti neví.

Podkapitola 12.1 | Možnosti propagace

Možností, jimiž lze propagovat nejenom e-zdroje, je nespočet a knihovny přistupují k propagaci různě. Velká univerzita, která nemá jednotný kampus a její fakulty jsou oborově velmi rozmanité, bude k propagaci e-zdrojů přistupovat jinak než univerzita menšího typu. Nelze říct, který způsob je nejvhodnější. Pro některé univerzitní knihovny bude nejvhodnějším způsobem sdělení papírová nástěnka na chodbě, jiné univerzitní knihovny budou své uživatele oslovovat výhradně prostřednictvím webu či sociálních sítí.

Je důležité si uvědomit, koho chceme v rámci univerzity oslovit, umět rozlišit mezi informačními potřebami studentů prvních ročníků, doktorandů, studentů specializovaných oborů, pedagogů apod. Samozřejmostí by měla být také prezentace novinek o e-zdrojích v anglickém jazyce.

Pokud to jde, je vhodné, aby knihovna **spolupracovala s PR oddělením** jednotlivých fakult nebo celé univerzity a k propagaci svých služeb tak využila veškeré možné komunikační kanály (Instagram univerzity, online univerzitní časopis, YouTube kanál a podobně).

Jaké jsou možnosti propagace e-zdrojů?

- **Sociální sítě** dnes patří již ke klasickým způsobům propagace, který umožňuje oslovit široké spektrum uživatelů. Příspěvky lze sdílet s fakultami a dalšími subjekty univerzity. Poskytují rychlé informace o aktualitách, které by jinak na webu knihovny zapadly. V dnešní informacemi přesycené společnosti má jakákoliv informace doplněná vhodným obrázkem nebo infografikou potenciál oslovit větší množství čtenářů. Mezi nejčastěji používané sociální sítě v drtivé většině patří **Facebook**. Nevýhodou může být, že se jedná o poměrně „zastaralou“ platformu – mezi dnešními studenty převládá spíše **Instagram, TikTok** a další platformy.
- Pro prezentaci úzce tematicky zaměřených e-zdrojů je vhodné posílat **cílené e-maily** vymezené skupině uživatelů. K vytvoření cílených e-mailů existuje na trhu dnes již několik nástrojů. Výhodou těchto nástrojů je, že umožňují sestavit skupiny příjemců a zájemci se k jejich odběru musí aktivně přihlásit.
- Zajímavým způsobem propagace může být také **indexace časopisů v katalogu knihovny**. Uživatelé, kteří nehledají přes discovery systém, tak mohou „náhodně“ najít kvalitní informační zdroj. Zvyšuje se tak povědomí o e-zdrojích i jejich využitelnost. Dobrá propagace zejména nákladných elektronických časopisů může knihovně zvýšit prestiž. Uživatel si uvědomí, že má díky ní přístup k obtížně dostupným, drahým vědeckým časopisům.
- V neposlední řadě je u propagace služeb knihovny zásadní osoba pedagoga, který může mít na studenty výrazně větší vliv než „vzdálená knihovna“. Propagace e-zdrojů **ve výuce** (ať už ze strany pedagoga nebo učícího knihovníka formou převzetí částí výuky) tak může být časově nenáročnou a efektivní záležitostí. Ne vždy je to ale bohužel možné kvůli velkému rozsahu vyučované látky i ochotě vyučujících.
- Dalším možností propagace se věnující následující podkapitoly **12.2: Propagace na akcích knihovny** a **12.3: Propagace na internetu**.

TIP Z KNIHOVNY

Knihovna MENDELU používá pro distribuci newsletteru nástroj **MailChimp**. Ten je v základní verzi zdarma. Díky šablonám umožňuje knihovně vytvářet graficky a obsahově atraktivní informační kanál. Program má intuitivní ovládání, je zde možné vytvářet skupiny příjemců. K odběru je nutné se aktivně přihlásit, a informace se tak dostanou pouze k opravdovým zájemcům. Negativa plynou především z free verze, která má omezený počet šablon a příjemců.

PŘÍKLADY Z PRAXE

Instagram VŠTE: [instagram.com/vstecb](https://www.instagram.com/vstecb)

Univerzitní knihovna Ostravské univerzity

- Online magazín Ostravské univerzity: alive.osu.cz
- Facebook: facebook.com/knihovnaOU
- Instagram: instagram.com/knihovnaosu
- YouTube kanál: youtube.com/channel/UCKnArrdDSxBpxTK7AVB2Rjw

■ Univerzitní knihovna ČVUT

- Facebook: facebook.com/knihovnacvut
- Instagram: instagram.com/ukcvut/?hl=cs
- LinkedIn Ústřední knihovny ČVUT: cz.linkedin.com/company/knihovnacvut

■ Instagram Univerzitní knihovny ZČU: instagram.com/knihovnazcu

■ Facebook Knihovny Mendelu: facebook.com/icuk.mendelu

■ Facebooková skupina I love e-zdroje UPOL: facebook.com/groups/176079720276697

■ Facebook Elektronické informační zdroje na UK: facebook.com/eizuk

Podkapitola 12.2 | Propagace na akcích knihovny

Tematicky specializované akce jako **Týden s e-zdroji**, **OA week** nebo **Doktorandské dny** pomáhají zdotat bariéru mezi knihovníkem a studentem a jsou vhodné k navázání osobních kontaktů s uživateli. Hravou a nenásilnou formou mohou zvýšit povědomí o e-zdrojích a přilákat nové zájemce. Součástí akcí mohou být specializované semináře, webináře, osobní konzultace, workshopy, kvízy nebo soutěže. Pro dodání výherních cen do soutěže můžeme oslovit samotné producenty databází, kteří disponují propagačními předměty.

Velmi důležitá je příprava a dobrá propagace samotné akce, která je však časově náročná (zajišťování propagačních předmětů, zkušebních přístupů, koordinace napříč univerzitou atd.). Organizaci může do poslední chvíle provázet nejistota, kdo na akci nakonec dorazí. Důležité je proto dobře si rozmyslet načasování jednotlivých událostí, aby se nekryly s jinými akcemi univerzity.

PŘÍKLADY Z PRAXE

■ Doktorandské dny na ČVUT: knihovna.cvut.cz/seminare-a-vyuka/vyuka/doktorandske-dny

■ OA week na ČZU: lib.czu.cz/cs/r-16393-open-science/r-16878-aktuality/oaw.html

■ Týden s e-zdroji na UPOL: zurnal.upol.cz/nc/pl/zprava/clanek/knihovna-up-zamilujte-si-elektronicke-informacni-zdroje

Podkapitola 12.3 | Propagace na internetu

Prezentace informací na webu by měla být **jasná a srozumitelná**, aby uživatel mohl najít vše podstatné na jednom místě. Je vhodné využít grafické prvky, například dlaždice, kde jsou informace viditelné na první pohled, nebo různé ikonky

pro rychlou orientaci (např. tematické zařazení databáze). Správně zvolená prezentace e-zdrojů na jednom místě zvyšuje komfort práce s nimi, a v důsledku toho i jejich využívanost.

Z výsledků focus groups vyplynulo, že někteří uživatelé vnímají vyhledávání v dostupných e-zdrojích jako velmi komplikované a volí raději **Google Scholar** než knihovnou nabízený discovery systém. Z odkazu na Google Scholar se pak dostanou k hledanému zdroji přes univerzitní autentizaci. Nevýhodou tohoto způsobu vyhledávání je, že uživatelé často vyhledají dokument v nepřístupném e-zdroji nebo si uloží URL odkazy, které se mohou měnit. Frustrace z nemožnosti využít nalezený e-zdroj může uživatele nakonec odradit od práce s jinými e-zdroji, které knihovna uživatelům nabízí.

Je proto vhodné uživatele nezahlcovat a naučit je vstupovat do e-zdrojů z jednoho konkrétního místa na webu knihovny.

Jaké jsou možnosti prezentace e-zdrojů na internetu?

- Odkaz na **společný vyhledávač** v e-zdrojích.
- **Zařazení do katalogu** knihovny umožňuje jednoduchou správu záznamů o databázích na jednom místě; vše se administruje na úrovni katalogizace a není třeba zásahů do webu.
- **Portál (rozcestník)** pro e-zdroje. Může zahrnovat třídění pro snazší orientaci podle vybraných kritérií, například:
 - zaměření e-zdroje,
 - přístupnosti databáze (licencované zdroje přístupné z knihovny, licencované zdroje přístupné vzdáleně, open access zdroje),
 - typu e-zdroje (plnotextové databáze, faktografické databáze, bibliografické zdroje, digitalizovaná díla, elektronické knihy).
- **Subject guides** (oborové brány): výběr zdrojů (nejen elektronických) pro dané obory vznikající ve spolupráci s oborovými guaranty (vyučujícími).

PŘÍKLADY Z PRAXE

- Abecední seznam e-zdrojů a přehled e-zdrojů na webu (ČVUT):
 - knihovna.cvut.cz/katalogy-a-databaze/prehled-databazi/abecedni-seznam
 - knihovna.cvut.cz/katalogy-a-databaze/prehled-databazi/katalog-informacnich-zdroju

- Doporučené zdroje pro vybrané obory (FF MU): knihovna.phil.muni.cz/katalogy-a-zdroje/prehled-doporucenych-zdroju#oborove
- Prezentace e-zdrojů na webu (MENDELU): uvis.mendelu.cz/elektronicke-informacni-zdroje
- Prezentace e-zdrojů na webu (OU): <https://knihovna.osu.cz/e-zdroje>
- Prezentace e-zdrojů na webu (ZČU): knihovna.zcu.cz/cs/Resources
- Prezentace e-zdrojů v katalogu (TUL): knihovna-opac.tul.cz/records/d57d43c9-c3ce-49e4-82f0-72fa86dda8fc
- Rozcestník databází právních předpisů a soudních rozhodnutí (PrF MU): library.law.muni.cz/content/cs/e-zdroje/rozcestnik-databazi-pravnich-predpisu-a-soudnich-rozhodnuti

Kapitola 13 | Zpětná vazba od uživatelů

Způsobů, jak získat od uživatelů zpětnou vazbu, je celá řada. Velmi častá jsou **dotazníková šetření**, jež umožňují získat zpětnou vazbu od širokého spektra respondentů. U takové metody je důležité především správné načasování, tedy volba období, kdy uživatelé nejsou zahlceni jinými dotazníky. Je třeba také opatrně nastavit délku dotazníku, aby koncového uživatele od jeho vyplnění neodradila, a dbát na správnou formulaci otázek. Neméně důležitá je motivace k vyplnění dotazníku, kterou můžeme podpořit finanční odměnou nebo soutěží o zajímavé ceny. Výsledky šetření je žádoucí prezentovat širšímu publiku, neboť mohou být zajímavé a překvapivé nejen pro knihovnu, ale i pro další součásti univerzity.

Dalším vhodným nástrojem k získání zpětné vazby je využití **User Interface prvků** (prvků uživatelského rozhraní). V rámci univerzitního centrálního vyhledávače existuje na Univerzitě Karlově tlačítko „report a problem“, kterým uživatel může anonymně nebo adresně zanechat zpětnou vazbu ke svému problému s e-zdroji. V případě, že uživatel uvede svůj e-mail, je s ním problém konzultován a je průběžně informován. Pro UK se jedná o významný zdroj zpětné vazby k fungování e-zdrojů. Na základě takto specifické zpětné vazby lze vylepšovat funkcionality, informování uživatele o průběhu řešení problému navíc posiluje důvěru v knihovnu. Nevýhodou implementace je, že specifické funkcionality tlačítka je třeba doprogramovat.

Dalším způsobem, jak zjistit (ne)spokojenost uživatelů, je sledování **průchodu službou**. Jinými slovy zmapování cesty službou orientované na konkrétní výsledek (například student používá discovery systém prohledání zdrojů k psaní kvalifikační práce). Při hodnocení nabízené služby je nezbytné pokusit se myslet jako uživatel, který neuvažuje stejně jako knihovníci. Má rozdílné zkušenosti, návyky, vzdělání nebo věk.

Pokud skutečně chceme porozumět potřebám uživatelů, neměli bychom se spoléhat pouze na dotazníky nebo statistická data; můžeme vyzkoušet také **kvalitativní metody**. Jednou ze základních disciplín uživatelského výzkumu jsou **rozhovory s uživateli**, které obvykle přinášejí velmi cenné poznatky.

Pozorování, při kterém je možné zjistit i to, co sám uživatel nepoví nahlas, je další užitečnou metodou. U pozorování je vhodné se zaměřit na způsoby interakce. Neméně důležité je také **uživatelské testování**, které slouží k ověření fungování online služby z hlediska použitelnosti a přístupnosti. Výsledkem je pak identifikace problémových míst.

Podkapitola 13.1 | Příklady výzkumných otázek a vhodných metod

Otázka	Komentář
Vyhovuje vám rozhraní pro vyhledávání studijní literatury (katalog, web)? Pokud ne, co byste chtěli změnit?	Opravdu chceme vědět, zda jim to vyhovuje? Vědí to uživatelé? Nebylo by lepší zaměřit se na otázky typu „Dokážou prostřednictvím rozhraní najít uživatelé relevantní zdroje?“ V takovém případě je vhodné zvolit metodu uživatelského testování .
Je pro vás důležité, aby byly všechny e-zdroje univerzity dostupné z jednoho místa (discovery systém), nebo vám nevádí přepínat mezi různými platformami (knihovní katalog, jednotlivé databáze, univerzitní repozitář)?	Není důležité zaměřovat se na to, co lidem vadí nebo nevadí, ale co reálně dělají. Zde je opět vhodné použít uživatelské testování . Při klikání mezi různými platformami se zvyšuje množství chyb, které mohou uživatelé udělat, a pravděpodobně se sníží i jejich úspěšnost.
Jakým způsobem a kde vyhledáváte? Jsou pro vás vyhledávací rozhraní pro e-zdroje intuitivní na ovládání, nebo využíváte nápovědu a návody?	Toto jsou otázky vhodné do rozhovoru . Pokud se chcete zeptat jako profesionál, ptejte se na poslední zkušenost, ne na obecné chování (to totiž uživatele nutí přemýšlet a vymýšlet odpověď). Vhodné jsou otázky jako: „Jaký zdroj jste na posledy vyhledával?“ „A kde?“ „Jak to probíhalo?“ „Byl jste úspěšný?“
Využíváte pro svou rešeršní práci discovery systém? Vadí vám, když nemá rozhraní EIZ sofistikované funkce, například ukládání a kombinování vyhledávacích dotazů, tematické filtry a aletry, nebo to nepotřebujete?	Záleží na tom, co chceme otázkou zjistit. Pokud je to četnost využívání discovery systému, je lepší podívat se do statistik a analytik . Pokud chceme zjišťovat informační chování u specifických skupin uživatelů, pak je vhodný rozhovor . Můžeme se ptát například takto: „Kdy jste naposledy dělal rešerši?“ „Jak jste vyhledával e-zdroje?“ „Kam jste šel jako první?“ „A kam potom?“ Ideální je nechat si celý proces vyhledávání ukázat.
Vadí vám, když nemůžete z EIZ tisknout, když je jenom pro čtení na počítači?	Na toto se můžete zeptat v dotazníku i v rozhovoru .
Dělá vám problémy uživatelské rozhraní EIZ v angličtině? Preferovali byste české rozhraní EIZ? Nebo to pro vás není podstatné?	Umí si to uživatel sám uvědomit a popsat? Vhodnou metodou je opět uživatelské testování .
Je pro vás rezpozivita a jednoduchost používání důležitější než počet dokumentů, ke kterým máte přístup?	Zeptat se můžeme v dotazníku i v rozhovoru . Jen je vhodné se zamyslet, proč to potřebujeme vědět? Ví to sám uživatel? Dokáže to sám zhodnotit? Třeba jej zajímá něco úplně jiného, například zda se dostane k relevantním zdrojům. Pro odhalení potřeb a motivací jsou nejlepší metodou rozhovory s otevřenými otázkami .

Jiným způsobem je **analýza požadavků** uživatelů. Knihovna Ostravské univerzity analyzuje neuspokojené rezervace na výpůjčky a pokouší se dotčeným uživatelům dohledat elektronickou verzi. Pokud dodá elektronickou verzi titulu, současně žádá o zpětnou vazbu dotazníkem.

Ať už zvolíme jakoukoliv metodu výzkumu, je důležité si uvědomit, že služby nejsou nikdy hotové, mění se v návaznosti na potřeby uživatelů i požadavky univerzity, stejně tak jako se rapidně mění dostupné technologie. Při zkoumání námi nabízených služeb nás ve skutečnosti nezajímají jejich výstupy, ale jejich dopady a výsledky.

CHCI VĚDĚT VÍC

■ DANIEL, Kahneman. 2012. *Myšlení, rychlé a pomalé*. Brno: Jan Melvil Publishing. ISBN 978-80-87270-46-2.

■ SHARON, Tomer. 2012. *It's Our Research: Getting Stakeholder Buy-in for User Experience Research Projects*. Waltham: Morgan Kaufmann. ISBN 9780123851307.

■ TORRES, Teresa. 2021. *Continuous discovery habits: discover products that create customer value and business value*. Bend: Product Talk. ISBN 978-1-7366333-0-4.

■ TRAVIS, David a Philip HODGSON. 2019. *Think like a UX researcher: how to observe users, influence design, and shape business strategy*. Boca Raton: CRC Press/Taylor & Francis Group. ISBN 978-1-138-36529-2.

■ Výsledky šetření na Ostravské univerzitě: dokumenty.osu.cz/knihovna/vysledky-dotaznikoveho-setreni-uk-nove-sluzby-12-2021.pdf

Kapitola 14 | Digitální knihovny a repozitáře

Povinnost zpřístupňovat kvalifikační práce vedla mnohé univerzity ke komplexnějšímu řešení vlastního digitálního repozitáře. Získaly tak možnost zveřejňovat vedle diplomových prací také publikační výstupy svých zaměstnanců a další dokumenty. Zveřejňování s sebou přineslo potřebu řešit autorskoprávní a licenční otázky a také problematiku automatizace, sdílení a napojení dat na jiné systémy, a to nejenom v rámci univerzit, ale také v kontextu mezinárodním. Komplexní přehled stavu instalací v českém prostředí přinesl **Průzkum vědeckých repozitářů v ČR**, který probíhal v období května až června v roce 2020.

Na celostátní úrovni v současnosti funguje **Národní úložiště šedé literatury NUŠL**, které shromažďuje neveřejnou část produkce vědeckých zařízení a vysokých škol, jako jsou například vysokoškolské kvalifikační práce, výzkumné zprávy, příspěvky z konferencí, analýzy nebo metodiky. V pilotním provozu je nyní testován

Národní repozitář pro výzkumná data, jenž by měl časem nahradit NUŠL a rozšířit ho o možnost ukládání datových sad z výzkumů. Funkce repozitářů jakožto úložišť výzkumných dat v současné době zásadně roste, není však předmětem těchto doporučení.

V neposlední řadě je významným repozitářem i software **Kramerius**, který soustřeďuje digitalizované fondy knihoven. Knihovny do něj vstupují buď pasivně přístupem do jeho sbírek, anebo aktivně digitalizací svého fondu.

Digitalizace s sebou nese riziko vzniku duplicit, tedy skutečnosti, že jeden zdroj bude různými institucemi zdigitalizován vícekrát. Jako prevence duplicit vznikl **Registr digitalizace**. Instituce se zde zaregistrují a snadno zjistí, co už bylo zdigitalizováno.

Jaký software využívají české vysoké školy pro uložení a zpřístupnění svých sbírek?

V českém prostředí najdeme nejčastěji instalace softwarového balíku **DSpace**. Systém DSpace se vyznačuje otevřeným kódem a poměrně širokou komunitou, která se vzájemně setkává a sdílí kódy úprav. V menší míře pak nalezneme jiné systémy (**Digitool**, **Invenio**, vlastní řešení). Některé univerzity ještě stále žádný repozitář nemají a kvalifikační práce a jiné dokumenty zveřejňují v jednotlivých systémech (ČZU, OSU). Nevýhodou DSpace je nutnost jakoukoli uživatelskou nadstavbu doprogramovat. Pro jeho rozvoj je tudíž třeba mít k dispozici finanční prostředky k zaplacení programátorů.

CHCI VĚDĚT VÍC

- Národní úložiště šedé literatury: nusi.cz
- Národní repozitář pro výzkumná data: data.narodni-repozitar.cz
 - Detaily o projektu: ncip.techlib.cz/projektove-aktivity/pa4
- Prezentace *Digitální knihovny v systému Islandora* (Vlastimil Krejčíř, Bibliotheca Academica 2022): akvs.cz/wp-content/uploads/2022/10/21-krejcir.pdf
- Seznam instalací DSpace provozovaných v ČR: dspace.cz/dspace-v-cr
- Zpráva z Průzkumu vědeckých repozitářů: vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=876328&ad=1&attid=923877

Jaké dokumenty jsou prostřednictvím repozitářů prezentovány?

Přístup k jednotlivým dokumentům je většinou rozdělen jako volný pro všechny, nebo jen pro členy univerzitní obce. Záleží na rozhodnutí autora, interních pravidlech nebo licenčních podmínkách. Repozitáře poskytují přístup **zdarma**. Univerzity, které chtějí prodávat nebo případně nabízet prohlížení svých děl atraktivnější metodou, mohou využít komerční platformy.

- Nejčastěji se jedná o zpřístupněné **kvalifikační práce** studentů, které mají vysoké školy ze zákona povinnost zveřejňovat od roku 2006.
- V menší míře zde můžeme najít volně přístupné **publikační výstupy akademiků**. V této oblasti dochází k největším problémům vzhledem k autorským právům, která autoři musí částečně postoupit vydavateli, a mají tak jen omezené možnosti sdílení výsledků své práce. Řešením je přechod na publikování v open access režimu, který má samozřejmě svá vlastní úskalí, ale umožňuje autorům zpřístupnit jejich díla volně.
- Některé univerzity v repozitáři skladují a zpřístupňují své **interní dokumenty** – šedou literaturu, studijní materiály a podobně.
- Nad rámec úložiště dokumentů jde například Masarykova univerzita, která vytváří **specializované digitální knihovny**, například digitální knihovnu Vzory krásy (beauty-patterns.org), která umožňuje prohlížení fotografické databáze vzorů historických tkanin.

TIP Z KNIHOVNY

Masarykova univerzita přechází z DSpace na systém **Islandora**, který je z jejího pohledu více uživatelsky příjemný a jednodušeji modifikovatelný. Islandora je také open source. Tvoří ji software Drupal, Fedora a SOLR. Díky Drupalu, který původně vznikl jako redakční systém, je možné systém jednodušeji konfigurovat a díky tomu není potřeba tolik programátorské práce. Také přechody mezi jednotlivými verzemi Islandory jsou jednodušší (nemusíte přizpůsobovat své dodatečné programové nadstavby novým verzím).

Více informací na Gitlabu: gitlab.ics.muni.cz/digitalia/islandora-muni/-/wikis/Digit%C3%A1ln%C3%AD-knihovna-Arna-Nov%C3%A1ka

Co by si přály vysokoškolské knihovny?

Když se v době největších pandemických uzavírek otevřely a na nějakou dobu zpřístupnily vybrané digitalizované fondy českých knihoven a elektronické databáze, přijali to uživatelé s povděkem. S návratem k normálu se tento přístup opět uzavřel. Řada čtenářů nechápe, proč k nějakému dokumentu nemají přístup. Z focus groups vyplynulo, že studenti se nechají velmi snadno odradit prvním neúspěchem a dále již v hledání přístupu ke zdroji nepokračují.

V současnosti jen některé univerzity publikují výsledky práce v otevřených repozitářích. Elektronická skripta a knihy jsou často nedostupné buď technicky (odkaz na dokument již nefunguje), nebo jsou přístupné jen v rámci dané univerzity. Knihovny a jejich uživatelé by si přáli otevřený přístup k e-knihám a e-skriptům vysokoškolských nakladatelů; jednotnou platformu, v níž by bylo možné najít a volně zobrazit všechny tyto výstupy.

Kapitola 15 | Možnosti vzdáleného přístupu

Vzdálený přístup do databází je dnes standardní službou, kterou nabízejí všechny vysokoškolské knihovny. Možnosti a způsoby jsou závislé na licenčních podmínkách a softwarových možnostech databáze a vysoké školy.

Co dělat, pokud databáze vyžaduje dodatečnou institucionální identifikaci?

Pokud si po přihlášení musí uživatel zvolit instituci, ze které přichází, je možné mu tento krok ušetřit přesměrováním pomocí **wayfless linkování**. Tyto odkazy v sobě obsahují informaci o tom, odkud uživatel přichází. Nevýhodou je nutnost kontroly funkčnosti a následné úpravy wayfless URL při změnách platformy vydavatelů. Wayfless link můžeme využít například u služby Bookport: eduid.cz/cs/tech/sources/bookport

Co dělat, pokud instituce nemůže použít identifikaci pomocí e-mailu?

V případě, že vaše instituce nemá jednotnou politiku pro e-maily (jako je tomu například na fakultách Univerzity Karlovy), můžete využít vhodného nastavení **EZProxy** a tuto proceduru obejít. Pokud se uživatel přihlásí z EZProxy, je jednoznačně identifikován jako uživatel UK a nemusí zadávat e-mail. Toto nastavení je využito například u Bookportu nebo databáze Amboss.

TIP Z KNIHOVNY

- MU:** Na studijní materiály vedou trvalé odkazy, v případě nahrazení za novější jsou staré archivovány. Odkaz tak vede vždy na nejnovější verzi.
- UK:** Pokud to umožňují licenční podmínky, nabízí vzdálený přístup také pro externí registrované uživatele.

CHCI VĚDĚT VÍC: konference k digitalizaci

- Archivy, knihovny a muzea v digitálním světě: skipcr.cz/knihovnicke-akce/archivy-knihovny-muzea-v-digitalnim-svete/2021-22-rocnik
- Bibliotheca Academica: akvs.cz/akce/akce-2022/ba-2022
- CZEDUCON (International Conference on Strategy and Policy in Higher Education): czeducon.cz
- Elektronické služby knihoven: kfbz.cz/elektronicke-sluzby-knihoven-konference
- IATUL: iatul.org/publications/proceedings
- Libraries in the Digital Age: lida.ffos.hr
- NUŠL: nusl.techlib.cz/cs/konference
- Seminář Otevřené repozitáře: akvs.cz/pracovni-skupiny/iniciativa-oa/seminar-or

Kapitola 16 | Digitalizace studijní literatury

V České republice začínala digitalizace nejprve převáděním rukopisů a starých (vzácných) tisků, historických nebo regionálních materiálů (články, publikace, mapy), případně fondů význačných osobností, audiovizuálních děl a podobně. Běžný fond byl převáděn především pro čtenáře se **specifickými potřebami**, což se týkalo i studijních materiálů.

Postupně rostla poptávka po digitalizované studijní literatuře i mezi ostatními studenty, ať už kvůli omezené nabídce velmi žádaných titulů (rozebraná vydání bez možnosti dotisku) nebo z důvodu vzrůstající poptávky po možnosti studovat kdykoliv a odkudkoliv. Knihovny si uvědomily důležitost a s ní spojené výhody zavedení takové služby pro všechny uživatele a některé začaly digitalizovat studijní literaturu.

Jaká jsou pravidla pro digitalizáty? Jak je mohou knihovny zprostředkovat čtenářům, aniž by porušovaly autorský zákon? Stačilo se rozhlédnout v zahraničí a pokusit se do našich podmínek převést službu **Controlled Digital Lending (CDL)**.

Co znamená Controlled Digital Lending?

Controlled Digital Lending je téma, které rezonuje zejména v amerických knihovnách ve spojitosti se službami Online Library, Internet Archive a dalšími. Vychází z předpokladu, že pokud knihovna vlastní jeden výtisk tištěného zdroje, může jej poskytnout jednomu uživateli také elektronicky, na stanovenou dobu výpůjčky. Musí ale zajistit, že po uplynutí doby výpůjčky je uživateli elektronická verze opět znepřístupněna. V Evropě se s pojmem CDL setkáváme právě při poskytování elektronických knih a časopisů, zejména však digitalizátů tištěných publikací.

Existuje v České republice knihovna, která principy CDL využívá?

Na **Masarykově univerzitě** je zpřístupněna **E-prezenčka**, tedy služba pro prohlížení naskenované studijní literatury z knihoven MU na obrazovce počítače, bez možnosti jejího stahování a ukládání. Přístup k literatuře mají pouze aktuální studenti a zaměstnanci MU a vždy mohou mít pouze jednu výpůjčku, která se po čtyřech hodinách používání automaticky „vrátí na regál“. Danou publikaci lze takto elektronicky vypůjčit v určitý moment takovému počtu uživatelů, kolik je fyzických exemplářů ve všech knihovnách MU dohromady. O službu je poměrně velký zájem (průměrně 400 e-výpůjček denně), velkou výhodou je možnost vzdáleného přístupu a možnost podat návrh na zpřístupnění publikace přes online formulář. Negativa této služby spočívají hlavně ve stále nedostatečném počtu knih, nemožnosti fulltextového vyhledávání (absence OCR) a z pohledu uživatele také v lidském faktoru (doba mezi žádostí a reálným zpřístupněním textu).

Službu se stejným názvem, tedy **E-prezenčka**, poskytuje také **Univerzita Karlova**. UK je v otázce výkladu autorského zákona opatrnější, proto zdigitalizované tituly ze svých fondů zpřístupňuje pouze na svých zabezpečených terminálech a vzdálený přístup neumožňuje.

Digitalizáty svým uživatelům zpřístupňuje také **Technická univerzita v Liberci**. Přístupné jsou pouze z knihovního katalogu v sekci „Zdigitalizované dokumenty“ (po přihlášení přes VPN), která aktuálně obsahuje 816 záznamů. Digitalizáty jsou pouze pro čtení, nelze je tisknout ani stahovat. Cílem knihovny TUL je zdigitalizovat všechna skripta vydaná na univerzitě; skripta jiných vydavatelů se digitalizují na požádání. Součástí zdigitalizovaných dokumentů tvoří také vybraná studijní literatura v knižní podobě.

Proč není CDL zavedeno ve všech českých knihovnách?

V současnosti nakladatelský trh poměrně významně brání knihovnám zpřístupňovat elektronické knihy a verze knih. Musíme si totiž odpovědět na otázku, zda je **legální** půjčovat či zpřístupňovat digitalizáty, pokud jsou chráněny autorským zákonem, případně za jakých podmínek lze digitalizáty zpřístupňovat pro potřeby studia a výzkumu. Autorské právo v evropských zemích sice běžně obsahuje výjimku, licenci pro **volné výukové užití** v přiměřené míře, ovšem tato míra („fair use“) však dle výkladů neznamena užívání, nebo už vůbec ne šíření celých výukových materiálů (knih či učebnic).

Je CDL téma, kterému bychom měli v budoucnu věnovat pozornost?

Knihovny by měly vždy bojovat za to, aby mohly plnit svou **roli ve společnosti**: zpřístupňování veškerých informačních zdrojů tak, aby každý člověk mohl získat přístup ke zdroji, který potřebuje. Zároveň nám pandemická situace ukázala, že o českou i zahraniční studijní literaturu je mezi studenty velký zájem, a znovu bylo poukázáno na problém v komunikaci mezi knihovnami a nakladateli a problémy související se stavem současné legislativy.

Z provedených focus groups vyplynulo, že studenti pro výběr informační zdrojů upřednostňují **elektronickou formu dokumentu**, ačkoliv pro samostatnou práci s textem preferují tištěnou formu. Mezi současnými tématy českého vysokoškolského knihovnictví se tedy CDL dostává do popředí a v budoucích letech můžeme očekávat alespoň jeden centralizovaný rozvojový projekt právě s tímto zaměřením.

PŘÍKLADY Z PRAXE

- E-prezenčka (MU): it.muni.cz/sluzby/e-prezencka
- E-prezenčka / ePrezenčka (UK): knihovna.pdf.cuni.cz/e-prezencka.html a ff.cuni.cz/knihovna/digitalizace/eprezencka, natur.cuni.cz/chemie/knihovna/e-zdroje/e-prezencka

Zdigitalizované dokumenty (TUL): knihovna-opac.tul.cz/search?title=Zdigitalizovan%C3%A9%20dokumenty&qt=%7B%22field%22%3A%22recordFileCategory%22%2C%22eq%22%3A%7B%22value%22%3A6%7D%7D

CHCI VĚDĚT VÍC

First European Overview on E-lending in Public Libraries: an interim report prepared by EBLIDA EGIL (Expert Group on Information Law), Country profiles and Summary Tables: eblida.org/news/press-release-e-lending-report.html

Iniciativa Knowledge Rights 21 eBook Position Statement: knowledgerights21.org/webinar-recordings/

LIBER Copyright & Legal Matters Working Group: <https://libereurope.eu/working-group/liber-copyright-legal-matters-working-group/>

The eBook dilemma: copyright, licencing and digital lending in libraries: liberconference.eu/programme/workshops/the-ebook-dilemma-copyright-licencing-and-digital-lending-in-libraries/

Rozsudek v oblasti půjčování e-knih v Nizozemí: curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-174/15

VITIELLO, Giuseppe. 2021. The Economic Foundation of Library Copyright Strategies in Europe. *LIBER Quarterly* [online]. **31**, 1–40. [cit. 2022-08-25]. e-ISSN 2213-056X. Dostupné z: <https://liberquarterly.eu/article/view/10883/11793>

Oblast 4 | Prostory a jejich vybavení

Kapitola 17 | Prostory knihoven

Ačkoliv se část činností knihoven přesouvá do online prostoru, fyzické prostory zůstávají stále důležité a hrají roli také v poskytování online služeb a při blended learningu. Jde o prostory různého typu: prostory určené **ke studiu** (individuální, týmové, tiché, počítačové nebo noční studovny), **k odpočinku** (relaxační koutky, kuchyňky a občerstvovací koutky, kavárny, modlitební místnosti) či **jinak zaměřené** místnosti nebo jejich části (výstavní prostory, makerspace, hrací koutky pro děti uživatelů atd.). Následující doporučení se věnují zejména prostorům pro společnou práci a pro výuku. Část věnovaná **rezervaci studoven** je aplikovatelná na všechny typy studoven.

Podkapitola 17.1 | Prostory pro společnou práci

Prostory určené pro týmovou spolupráci jsou velkou přidanou hodnotou univerzitních knihoven. Patří mezi nejvytíženější prostory, především ve zkuškovém období. Využívají se pro výuku, pro studium, při potřebě soukromí, pro skupinovou práci, při přípravě projektů nebo účasti na konferencích, pokud si studenti či akademici potřebují nacvičit prezentaci, argumentaci nebo udělat brainstorming. Studovny lze využít také pro online přenos při účasti na konferencích nebo v rámci různých vzdělávacích projektů a virtuálních mobilit.

Jako týmové studovny slouží většinou vyhrazené menší místnosti nebo speciální boxy. **Vybavení** týmových studoven může být různorodé, od běžného kancelářského nábytku přes tabule, flipcharty, interaktivní flipcharty, projektory, monitory, stolní počítače, fixy, rýsovací potřeby a další.

Jaké způsoby rezervace týmových studoven existují?

Způsoby rezervace studoven mohou být velmi rozdílné. Většinou lze boxy a místnosti **rezervovat** na několik hodin (obvykle 3–5), avšak jsou i knihovny, které rezervaci těchto místností vůbec nevyžadují a nenabízejí. Liší se i samotné způsoby rezervace. Může stačit e-mail či telefonát, existují také specializované rezervační systémy.

- Kalendář v prostředí **Microsoft 365** (např. FF MU): knihovna.phil.muni.cz/prostory/tymove-studovny-pro-studenty-ff
- **Google kalendář** bývá využíván jako náhrada za rezervační systém, obvykle v kombinaci s mailem.
- **LibCal**: springshare.com/libcal
 - celosvětově rozšířený rezervační systém, využíváný především v anglicky mluvících zemích,
 - přístupný, jednoduchý a snadno použitelný,

- placený program, cena se odvíjí od požadovaných parametrů,
- má čtyři moduly:
 - správce rezervace prostorů a místností,
 - správce rezervace příslušenství,
 - správce událostí,
 - správce konzultací.

■ **Midas:** mid.as

- méně přehledný a náročnější na využívání než LibCal,
- poskytuje aktuální informace o obsazenosti,
- zaměstnanci knihovny mohou okamžitě povolit/zamítnout rezervaci, mohou okamžitě zablokovat prostory pro události (i z jiných důvodů),
- zaměstnanci mají kontrolu nad kalendářem rezervací,
- generování a odeslání automatického potvrzovacího e-mailu,
- systém může být zpřístupněn odkudkoliv a kdykoliv,
- systém vytváří přehledné statistiky.

Jaké jsou výhody týmových studoven?

- Představují **klidné místo**, kde mohou uživatelé studovat, účastnit se distanční výuky nebo se učit z audiovizuálních studijních materiálů.
- Při **spolupráci ve skupině** (projektová práce, příprava prezentace atd.) neruší ostatní uživatele.
- Možnost **rezervace** jistého místa.

Jaké jsou nevýhody týmových studoven?

- **Finanční náklady:** Ne všechny knihovny si mohou dovolit úpravy svých prostor.
- **Nutné úpravy:** Ne ve všech již postavených knihovnách a studovnách lze provést úpravy na týmové studovny.
- **Vysoká obsazenost:** Počet těchto místností je ve většině knihovnách nedostačující, poptávka převyšuje nabídku.
 - Zkušenost: pro delší možnost pobytu ve skupině si studenti vytvářejí rezervace tak, že rezervuje několik členů skupiny po sobě, aby skupina mohla ve studovně pobývat déle.
- **Nedostatečné odhlučnění:** Velkým problémem bývá hluk, místnosti bývají špatně odhlučněné (zvláště při týmové práci) a skupiny ruší ostatní uživatele knihovny.
- **Nevhodné využití:** Stává se, že studenti používají místnosti k jiným účelům, než pro jaké jsou určeny (například k doučování spolužáků za peníze).
- **Omezená otevírací doba:** Fixována na otevírací dobu knihovny.
- Dalšími problémy mohou být špatná akustika, klimatizace, osvětlení či závady techniky.

Podkapitola 17.2 | Prostory pro výuku

Jaké požadavky jsou kladeny na výukové místnosti v souvislosti s rozvojem blended learningu?

Online výuka

- **Pracovní stanice lektora:** Počítač, kvalitní internetové připojení, kamera (na noteboocích nebývá dostačující, měla by být alespoň v kvalitě Full HD), sluchátka, mikrofon (s redukcí šumu), případně sluchátka s redukcí šumu u mikrofonu.
- **Místnost uzpůsobená výuce:** Klid, světlo osvětlující lektora, které ovšem není umístěno za jeho zády, neutrální pozadí. Pozor na takzvaná virtuální pozadí, zvyšují nároky na internetové připojení a nefungují s některými možnostmi prezentování, které samy o sobě přidávají do videa vrstvu s prezentací (např. Prezi video).

Hybridní výuka: Hybridní výuka patří k vysoce náročným způsobům výuky také z hlediska technického vybavení. Kromě klasicky vybavené výukové místnosti je nutné zajistit také vybavení pro zajištění online přenosu. Do této oblasti spadá:

- **kamera** snímající jak lektora (ideálně celou jeho osobu), tak prezentaci,
- přenosný **mikrofon**, který umožní lektorovi volně se pohybovat (forma bezdrátového či klopového mikrofonu),
- ideálně také možnost snímat **zvuk z místnosti**, aby otázky z publika slyšeli i účastníci připojení online.

Kapitola 18 | Vybavení studoven

Vybavení studoven je důležitým faktorem přispívajícím k příjemnějšímu a kvalitnějšímu studiu nebo relaxaci mezi přednáškami. Základem je vždy uvažovat nad pohodlným a dobře funkčním **základním nábytkem**, jako jsou stoly, židle, křesla, odpočinková místa, ale také regály, odhlučňovací panely a další. Samozřejmostí by měla být dostupnost kvalitního **HW a SW vybavení** studoven. Kromě tohoto základního vybavení lze zvážit rozšíření nabídky o zatím méně běžné prvky, jako jsou například interaktivní flipy, 3D skenery, 3D tiskárny, externí monitory, HW i SW pro virtuální realitu, interaktivní stoly a další.

Podkapitola 18.1 | Interaktivní flipy

Interaktivní flipy (tabule, monitory) jsou velkou novinkou v oblasti týmové spolupráce. Jejich uplatnění se najde všude tam, kde je potřeba společně pracovat

na projektu. Kombinují v sobě klasické **psací tabule** (křídové či na speciální fixy, které můžeme jednoduše smazat), oblíbené flipcharty, **promítací plátno** pro dataprojektor, na kterém se zobrazují prezentace a další informace potřebné pro hromadnou práci, a také klasický **monitor** pro připojení k počítači.

Umožňují kreslení a psaní „rukou“, a to i pro více lidí najednou, zobrazení jakéhokoliv obsahu, následnou práci s ním a jeho úpravu. Studenti na nich mohou vytvářet myšlenkové mapy, grafy a podobně. Jsou koncipovány i pro **vzdálenou spolupráci**. Účastníci online schůzek vidí změny v reálném čase a mohou se do práce také zapojovat. Sdílení více zařízení najednou (počítač, notebook, mobilní telefon, tablet) nepředstavuje problém.

Nadstandardem je možnost zabudování systému ozvučení pro okolní stěny, podhledy nebo nábytkové plochy. Interaktivní tabule lze umístit na stojan, zavěsit na zeď nebo je zabudovat přímo do příčky. Ideální je zavěsit je nad hromadné sezení pro studenty, aby k nim měli snadný přístup.

Jaké jsou zápory interaktivních flipů?

- Nevýhodou může být vyšší **pořizovací cena**, která může odradit zejména menší knihovny.
- S tím souvisí i vyšší **energetická náročnost**, která taktéž zvyšuje cenu provozu.
- Dalším (ale spíše dočasným) problémem je nutnost naučit se efektivně **zacházet se softwarem** nutným pro práci na tomto zařízení.

Podkapitola 18.2 | Externí monitory

V knihovnách se proměňuje zájem o práci na stolních počítačích – studenti si čím dál častěji nosí vlastní notebook. Při psaní seminárních nebo závěrečných prací mnohdy potřebují mít otevřených více dokumentů. Ke zjednodušení práce proto někdy pracují na svém notebooku a zároveň na stolním počítači v knihovně. Nevýhodou tohoto uspořádání je, že musí ovládat dvě prostředí, nemluvě o nevhodné ergonomii. Jako lepší řešení se nabízí možnost **připojení externího monitoru**. Tím získají uživatelé možnost vše ovládat ze svého počítače a zároveň budou mít k dispozici větší pracovní plochu. Monitor mohou také využít pro prezentaci své práce spolužákům.

Co je vhodné zvážit před pořízením externích monitorů do studoven?

- Zda mít monitory na pevných místech, nebo je půjčovat.
- V případě půjčování je třeba si ujasnit následující body:
 - zda je načítat jako položku v knihovním systému,
 - zda načítat zvlášť monitor, kabel a případné další příslušenství,
 - stanovit přesný postup půjčování a vracení pro knihovníky,

- stanovit přesný postup půjčování a vracení pro uživatele,
- určit sankce při poškození monitoru, konkretizovat kontrolu technického stavu monitoru při vracení,
- zajistit kabely pro různé typy notebooků,
- zajistit spolupráci s IT oddělením.

Jaké jsou výhody externích monitorů?

- Úspora místa na stole (není potřeba klávesnice a myš od stolního počítače).
- Větší pracovní plocha.
- Možnost použít monitor pro prezentaci.
- Studenti mají svou práci pouze ve vlastním notebooku.

Jaké jsou nevýhody externích monitorů?

- Je nutné dát pozor na vyváženost poměru mezi samotnými monitory a kompletními stolními počítači.
- Je potřeba si rozmyslet, zda budou monitory permanentně umístěné na stolech, či se budou půjčovat na vyžádání.
- Možné ztráty HDMI kabelů.

Oblast 5 | Půjčování předmětů

Knihovny mohou nabízet také tzv. speciální fond. Pro naše potřeby tímto pojmem označujeme fyzický fond knihovny, který nespadá mezi běžně půjčované jednotky (jako jsou klasické knihy, skripta, časopisy, CD) a vztahuje se na něj speciální režim půjčování a zpracování.

Do speciálního fondu se mohou řadit věci jako deštníky, sluchátka, deky, podsedáky, čtečky e-knih, brýle a lupy, společenské hry, plackovače, učební pomůcky, notebooky a tablety, nabíječky a power banky, kancelářské potřeby, specializované učební pomůcky (např. kosti pro studenty lékařských oborů) a další. Také do něj lze zařadit jakékoliv věci půjčované přes knihovnu věcí (Library of Things). Následující doporučení se budou věnovat pouze zlomku uvedeného.

Kapitola 19 | Půjčování sluchátek

Studenti chodí do knihoven participovat na online výuce, ať už prostřednictvím počítačů v knihovně nebo vlastních zařízení. Většina míst ale není koncipována k individuálnímu využití, a tak je vhodné zamezit hluku a rušení ostatních uživatelů. Studenti občas sluchátka zapomenou, případně jejich sluchátka nejsou kompatibilní s knihovními počítači. Půjčování sluchátek proto bývá ve vysokoškolských knihovnách již standardem. Před zavedením této služby je vhodné zvážit možná negativa a promyslet její fungování.

Co je vhodné zvážit, než začneme půjčovat sluchátka?

- Bude o sluchátka zájem? Nebyla by vhodnější alternativní služba?
 - Můžeme nabízet levná sluchátka k zakoupení.
 - Můžeme poprosit uživatele, aby nosili nepoužívaná funkční sluchátka do knihovny k rozebrání.
- Jaká sluchátka nabízet:
 - běžná (pro poslouchání zvuku),
 - sluchátka k potlačení hluku (téma potlačení hluku v kapitole 24: Ochranné pomůcky na potlačení hluku).
- Jak o sluchátka pečovat?
 - Uši mohou být přenašečem bakterií, čemuž je třeba zamezit. Při nákupu můžeme upřednostnit sluchátka typu „Over-Ear“ či „On-Ear“, která se dají udržovat lépe v čistotě, namísto „In-Ear“.
 - Pořízená sluchátka by měla být pravidelně otírána dezinfekčními ubrousky.
 - Měli bychom pokud možno pravidelně vyměňovat opotřebované komponenty sluchátek (např. molitany).
- Jak sluchátka půjčovat?
 - Stejně jako ostatní knihovní fond (výpůjčka v knihovním systému pro zaregistrované uživatele).
 - Skrze smlouvu o výpůjčce.

- Prezenčně, nebo absenčně?
- Pouze zaregistrovaným uživatelům knihovny, nebo všem?
- Jaké budou sankce při nevrácení?

Kapitola 20 | Půjčování notebooků a tabletů

Půjčování **tabletů** a **čteček e-knih** existuje v knihovnách již poměrně dlouho. Většinou byla forma výpůjčky stejná jako u běžných dokumentů, kdy jsou tato zařízení vedená v knihovním systému jako další knihovní jednotka a půjčují se podobně jako knihy – absenčně i prezenčně, na různě dlouhou dobu. Druhou či doplňující formou výpůjčky je sepsání smlouvy o výpůjčce.

Pandemie koronaviru a vyšší důraz na distanční či později hybridní podobu výuky způsobily zvýšenou potřebu využívání IT techniky. To zkomplikovalo dostupnost distančního vzdělávání studentům ze sociálně slabších vrstev. Proto se některé knihovny a univerzity všeobecně přiklonily k nákupu **notebooků** a **dalších zařízení**. Zajišťují tak dostupnost moderní a univerzálně použitelné technologie studentům bez ohledu na jejich socioekonomickou situaci a usnadní jim také přístup k elektronickým zdrojům.

Na výpůjčky notebooků se většinou vztahují jiná pravidla pro půjčení než u běžných čteček e-knih a tabletů. Např. Na Masarykově univerzitě musí studenti v případě zájmu o zapůjčení určitého HW vyplnit speciální žádost, ve které je nutné uvést důvody k výpůjčce. Žádost je poté posouzena a technika je půjčena studentovi na delší dobu (semestr, rok, případně po čas celého studia).

Co je vhodné zvážit, než začneme půjčovat notebooky a další techniku?

- Jaké podmínky musí uživatel splnit (případně doložit) v případě zájmu o výpůjčku?
- Na jak dlouho zařízení půjčit?
 - prezenčně (např. hodina)
 - absenčně (den/týden/semestr/jiný časový interval)
- Jaké budou sankce při pozdním vrácení?
- Zda, případně jaké, budou sankce při poškození a ztrátě:
 - kdo bude posuzovat míru a závažnost poškození.
- Jaké bude mít zařízení vybavení:
 - hardwarové vybavení,
 - softwarové vybavení,
 - jak bude řešeno zastarávání HW i SW,
 - nutnost aktualizací SW,
 - potřeba počítat s pravidelnými nákupy novějších technologií.
- Zda přidat doplňkové vybavení (brašna, sluchátka, HDMI kabel, ...).
 - pokud ano, je potřeba u každé této věci vyřešit otázky jako u notebooku (parametry, řešení ztráty či poškození, ...).

- Jak budou potřebné informace (vztahující se k předchozím bodům) předány uživatelům?
- Jak přesně bude probíhat půjčování a vracení z pohledu knihovníků ve službách?
- Jak bude probíhat pravidelná i nárazová spolupráce s IT oddělením?

Kapitola 21 | Library of Things

Myšlenka **Library of Things**, tedy „knihovny věcí“, je postavena na principech sdílené ekonomiky, trvalé udržitelnosti a snaze o propojování místních komunit a dostupnost pro všechny skupiny obyvatel. Ve své podstatě se jedná o projekty spíše z oblasti sociální pomoci než z oblasti podnikatelské, založené ve snaze generovat zisk. Přesto mohou mít pozitivní ekonomický dopad na fungování knihovny, která se rozhodne rozšířit své služby uvedeným směrem, a to především díky vyšší medializaci, zvýšenému zájmu veřejnosti a mimo jiné vyšší šanci na obdržení nejrůznějších sponzorských darů či grantů.

Library of Things může fungovat jako určitý druh výměny, místa, kam mohou uživatelé věnovat věci, které již nechtějí (s nutnou selekcí ze strany zaměstnanců), a dát je takto do oběhu dalším uživatelům. Velmi dobře může Library of Things fungovat v blízkosti kolejí či v celouniverzitních areálech, kde si mohou studenti půjčovat věci, které nepotřebují pro každodenní život (gril, kytara, stan a mnohé další), a zároveň takovou výpůjčkou ušetří finance, prostor a životní prostředí.

Co všechno se v knihovně věcí může nacházet?

Nejčastěji se jedná o různé nářadí a elektroniku, ale také sportovní potřeby, outdoorové vybavení, společenské hry, kuchyňské spotřebiče či oblečení.

V jaké podobě se s knihovnou věcí můžeme nejčastěji setkat?

Někdy bývá součástí běžné, například městské knihovny, jindy je vedena jako samostatná organizace. Příkladem může být britská organizace Library of Things, která funguje na principu francízy a se svými zhruba čtyřiceti pobočkami patří mezi nejvýraznější projekty v této oblasti. U nás otevřel první knihovnu věcí Goethe-Institut v Praze. Následně přibýly dobrovolnické organizace Library of Things v Praze a Brně, které fungují samostatně.

Jaké výhody má zavedení knihovny věcí pro již fungující knihovnu?

Výhody implementace knihovny věcí do služeb knihovny lze rozdělit do dvou kategorií.

- Do první kategorie můžeme zahrnout **společensko-ekologický přesah**, zlepšení vztahů v dané komunitě, redukci environmentálních dopadů

nadbytečné výroby, snížení tvorby odpadů a uhlíkové stopy. Důležitý je sociální aspekt, příkladem budiž městská knihovna v New Yorku, která svým uživatelům poskytuje k zapůjčení kravaty na pracovní pohovory, čímž pomáhá získat vhodné zaměstnání chudším a zranitelnějším částem populace. Redukce environmentálních dopadů nutnosti nakupovat nové věci však zůstává hlavní výhodou této služby.

Do druhé kategorie výhod, tedy **výhod přímo dopadajících na konkrétní knihovnu**, můžeme zahrnout zvýšený zájem médií a veřejnosti a s tím spojenou vyšší návštěvnost. Dále se zvyšuje šance na získání sponzorských darů, popřípadě odsouhlasení navýšení rozpočtu knihovny nadřízenou institucí.

Jaké jsou nevýhody knihovny věcí?

Téměř všechny nevýhody a problémy při zavedení knihovny věcí jsou **technicko-ekonomického charakteru**. Jedná se především o počáteční náklady, nalezení vhodného prostoru, což může být spojeno s dalšími náklady, delegování části pracovní síly a dále nutnou administrativu. Je třeba zavést vhodný systém katalogizace půjčovaných předmětů, stejně jako jejich rezervací. Dále je nutno vhodně upravit účetnictví, zajistit pojištění předmětů, stálé revize v případě elektrospotřebičů a podobně. Existuje také riziko, že uživatel předmět poškodí či nevrátí.

Většina knihoven věcí existuje v městských knihovnách, má smysl je vytvářet pro vysokoškolské knihovny?

Cílovou skupinou vysokoškolských knihoven jsou z většiny studenti, kteří jsou teprve na začátku svého dospělého života. Může jim chybět základní vybavení a kvůli nákladům na studium a ceně ubytování v novém městě, často daleko od domova, pro studenta není prioritou forma na bábovku či vlastní vrtačka. Zároveň se všechny knihovny potýkají se sníženým zájmem o výpůjčky tištěných dokumentů. Knihovnou věcí můžeme návštěvnost knihovny i statistiku výpůjček zvýšit. Před nákupem těchto produktů doporučujeme uspořádat na vysoké škole vlastní focus group či dotazníkový průzkum s tímto zaměřením.

CHCI VĚDĚT VÍC

- Knihovna věcí Brno: knihovnaveci.mladiinfo.cz
- Knihovna věcí Praha: libraryofthings.cz
- Goethe-Institut – Knihovna věcí Praha: goethe.de/ins/cz/cs/kul/the/bdr.html
- Goethe-Institut – Knihovna věcí Bratislava: goethe.de/ins/sk/sk/kul/sup/ajn.html
- Projekt Shared Cities: sharedcities.eu/index.html
- Městská knihovna Česká Třebová: moderniknihovna.cz/cs/katalog-moje-konto/speciality/knihovna-veci
- Library of Things v Londýně: libraryofthings.co.uk

- SYCHROVÁ, Hana a Michal DENÁR. 2021. Umíme zajistit udržet. *Duha: Informace o knihách a knihovnách* [online]. 2021, **35**(3)[cit. 2022-08-22]. ISSN 1804-4255. Dostupné z: <http://duha.mzk.cz/clanky/umime-zajistit-udrzitelnost-knihovny>
- Jednoduše, Knihovna věcí – proč věci kupovat, když si je můžete půjčit (YouTube video): [youtube.com/watch?v=MUv4Hi5zIq8](https://www.youtube.com/watch?v=MUv4Hi5zIq8)

Oblast 6 | Wellbeing a knihovna jako zprostředkovatel informací

Kapitola 22 | Co je to wellbeing

Pro pracovní život, studium a život celkově je důležité dbát nejen na samotné činnosti, které tvoří náplň dne každého člověka, ale také na zdraví a psychiku. V této souvislosti bývá zmiňován pojem **wellbeing**, který lze přeložit jako „pocit pohody“. Wellbeing v sobě shrnuje různé aspekty života, přičemž základem je fyzické a duševní zdraví.

Konceptem příbuzným wellbeing je **self-care** neboli „sebepéče“ – péče o sebe, práce na duševní rovnováze, péče o duševní zdraví. Jde to vědomé jednání člověka vedoucí ke zlepšení jeho psychického, mentálního a emocionálního zdraví.

(Nejen) univerzitní prostředí může často působit jako **zdroj stresu**. Ať už u zaměstnanců z důvodů množství a obsahu práce, termínů, prezentace práce, míry odpovědnosti a dalších, nebo u studentů, především ve zkouškovém období. Aktuální doba nejspíše duševní pohodě také příliš nenahrává – můžeme zmínit přísun negativních zpráv, finanční nejistotu a mnohé další faktory.

Na většině univerzit fungují **poradenská centra** zabývající se psychologickou tematikou, nejedná se tedy primárně o úlohu knihovny. Přesto jde o téma, které knihovna může svými aktivitami podpořit. Klíčem je především vytvoření bezpečného prostředí, které vyhovuje různým potřebám uživatelů. Dále může jít o poskytování informací (kontakty na psychologickou pomoc, tipy na aplikace, rešerše, zprostředkování publikací, ...), nabídnutí odpočinkových prostor a nábytku nebo aktivní pořádání školení a dalších typů akcí na toto téma.

Vedoucí knihoven by neměli zapomínat na wellbeing vlastních **zaměstnanců**. Duševní pohoda zaměstnanců je důležitá nejen pro dobré vztahy v kolektivu, ale také pro produktivitu zaměstnanců, motivaci k práci a celkově fungující tým.

Bližší se budeme věnovat pouze dvěma vybraným tématům, a to knihovně jako zprostředkovateli informací a ochranným pomůckám na potlačení hluku.

Kapitola 23 | Doporučené zdroje a kontakty

V jaké formě mohou knihovny předávat informace z oblasti wellbeing svým uživatelům?

Online

- Kontakty a informace na webových stránkách.
- Informace na sociálních sítích.
- Seznamy souvisejících odborných publikací, tipy na e-zdroje.
- Další zdroje informací (ověřené weby, kontakty).

Offline

- Nákup odborných knih na téma wellbeing.
- Plakáty v prostorách knihoven.
- Osobně při poskytování služeb.

Jaké základní kontakty pro psychologickou podporu mohou knihovny doporučovat svým uživatelům?

Univerzální celorepublikové kontakty na psychologickou pomoc:

- Terapeutická linka Sluchátko: linkasluchatko.cz
- Weby věnující se tématu duševního zdraví, poskytující kontakty, krizovou pomoc, informace a rady
 - Stopstigma: stopstigma.cz
 - Opatruj se: opatruj.se
- Centra krizové intervence (na různých místech v ČR)
- Linka důvěry: 284 016 666
- Projekt loono: loono.cz/rozcestnik-prevence
 - souhrn informací o prevenci pro oblast fyzického i duševního zdraví

Další **specifické kontakty** doporučujeme dohledat, protože se budou lišit pro danou univerzitu, město nebo oblast. Mohou mezi ně patřit:

- Vnitřní oznamovací systém na každé univerzitě
 - souvisí s řešením problematiky whistleblowingu
 - v širším kontextu i oznamovací systém nevhodného chování, neetického jednání, ...
 - řešeno může být formou online schránky důvěry
- Možno přidat kontakt na externí oznamovací systém Ministerstva spravedlnosti: oznamovatel.justice.cz/chci-podat-oznameni
- Odkaz na vnitřní dokumenty univerzity, například Etický kodex
- Ombudsman na univerzitě

- Psychologická poradna/kontakt působící přímo na univerzitě
- Psychologická poradna v daném městě/oblasti
- Krizová centra
- Místní linky důvěry

Jaké mobilní aplikace mohou knihovny doporučovat svým uživatelům?

V dnešní době existuje mnoho aplikací, které dokážou namotivovat člověka k péči o své fyzické i psychické zdraví a práci na sobě. Knihovny mohou zprostředkovat tipy na tyto aplikace, aby se uživatel lépe zorientoval. Aplikace jsou dostupné na **Google Play** a **App Store**, výjimečně také na **AppGallery**.

Psychologická pomoc

- Nepanikař: nepanikar.eu
- První psychická pomoc: psychologieprokrize.cz
- CBT-i Coach: mobile.va.gov/app/cbt-i-coach
 - zaměřeno na spánkové návyky
- VOS health: vos.health
 - základní část aplikace zdarma; roční členství 959 korun, lze využít pravidelných slevových akcí
 - konzultace s psychologickými poradci prostřednictvím chatu
 - databáze krizových linek po celém světě
 - analytika, záznamy nálad, řízený deník a další funkcionality

Fyzické zdraví

- Preventivka: loono.cz/mobilni-aplikace
 - zdarma dostupný osobní průvodce prevencí
- Záchranka: zachrankaapp.cz

Self-care

- Virtuální mazlíčci
 - Amaru: sixwingstudios.com/amaru
 - Finch: finchcare.com
- Deníčkové a trackovací aplikace
 - Daylio: daylio.net
 - Feelyou: feelyou.app
- Meditační aplikace
 - Calmio: calmio.cz
 - Headspace: headspace.com

Kapitola 24 | Ochranné pomůcky na potlačení hluku

Na duševní pohodu má vliv mnoho faktorů, k nimž patří také hluk. Existují lidé, kteří mají citlivější sluch, různé zdravotní obtíže (např. tinitus) nebo se zkrátka lépe soustředí v tichém prostředí. Potlačení hluku pomáhá **redukovat stres**. Hluk (jakožto nechtěný, nežádoucí zvuk) může mít negativní účinky na kvalitu spánku, duševní zdraví a výkon v kognitivně náročných úkolech.

Knihovny mohou zpřístupnit tiché studovny. Ne vždy je ale možné eliminovat veškeré zvuky nebo zajistit dostatečnou kapacitu studoven. Další možností je půjčování sluchátek s aktivním potlačením hluku (výhody a nevýhody půjčování sluchátek popisuje **kapitola 19: Půjčování sluchátek**). Kromě sluchátek lze nabídnout také další pomůcky na potlačení hluku.

Podkapitola 24.1 | Špunty do uší

Nejpoužívanější jsou levné **pěnové špunty**. Některé knihovny je nabízejí zdarma, jiné formou zakoupení v automatech (tzv. „špuntomaty“). Výhodou tohoto typu špuntů je nízká cena. Nevýhodou je nedokonalá zvukotěsnost a neekologičnost (každý pár špuntů má vlastní obal). Jako udržitelnější variantu lze zvážit namísto klasického automatu dávkovač, který je jednoduše plnitelný a vydává špunty bez zbytečného obalu.

Další možností je prodej kvalitních špuntů určených k **opakovanému použití**. Existují různé varianty, které se liší typem použitého materiálu, tvarem, velikostí, doporučeným použitím (pro kompletní odhlučnění, do kanceláře, zachování kvality zvuku atd.) a mírou tlumení.

CHCI VĚDĚT VÍC

■ ŘIHÁČEK, Tomáš. 2007. Rozmrzelost z hluku: konceptualizace a prediktory psychosociální povahy. *Československá psychologie*. **51**(2), 117–128. ISSN 1804-6436.

Co mohou knihovny doporučit uživatelům?

Zprostředkování informací

- (Video)návod na správné použití špuntů.
- Přehled zdrojů na téma vlivu hluku na duševní pohodu, studium, ...
- Nákup publikací na téma vlivu hluku na duševní pohodu, studium, ...

Ochranné pomůcky s funkcí potlačení hluku při zachování kvality zvuku

- Speciální špunty do uší pro zjemnění ostrých zvukových tónů (snížení decibelů) při zachování slyšitelnosti zvuků z okolí (možno využít také v běžném životě, když je potřeba pouze snížit hlasitost, ale je vhodné zachovat například možnost hovoru s ostatními). Vhodné jsou především pro redukci stresu způsobeného hlukem nebo pro lidi s citlivějším sluchem.
- Vhodné jsou špunty z materiálu, který je pohodlný při dlouhodobém nošení. Konkrétních typů existuje větší množství, například Flare Calmer (flareaudio.com/collections/calmer) nebo Loop (loopearplugs.com).

Pevně věříme, že jste v doporučeních našli inspiraci pro další rozvoj vaší knihovny. Pokud vás zaujala alespoň jedna z uvedených oblastí, pak tento dokument naplnil svůj účel. Stojíte na začátku cesty k nové nebo vylepšené službě. Ta povede přes diskuse, návrhy, zkoušení a další sebevzdělávání a v jejím cíli vás čeká radost při pohledu na spokojené uživatele.

Všem knihovníkům přejeme na této cestě úspěchy a podporu ze strany nadřízených. Zástupce managementu vysokých škol a jejich knihoven o tuto podporu prosíme. Podporujte inovace, dávejte prostor kolegům, kteří s novými nápady přicházejí, umožněte jim rozvíjet své kompetence a najít smysl při zavádění služeb, budování fondů a vzdělávání uživatelů.

Použité zkratky

ACRL	Association of College & Research Libraries
AKVŠ	Asociace knihoven vysokých škol
CDL	Controlled Digital Lending
DDA	Demand Driven Acquisition
EBA	Evidence-based Acquisition
F2F	face-to-face
IATUL	International Association of University Libraries
LMS	Learning Management System
MOOC	Massive Online Open Course
NUŠL	Národní úložiště šedé literatury